

Національний університет "Острозька академія"

Факультет романо-германських мов

Кафедра англійської філології

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему:

Лексико-семантичний аналіз англійськомовних казок

Виконав: студент(ка) II курсу магістерського рівня
спеціальності: 035 Філологія
спеціалізації: 035.041 Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська

Ніколайчук В. С.

(прізвище та ініціали)

Керівник Худолій А. О.

(прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

Роботу розглянуто і допущено до захисту
на засіданні кафедри англійської філології
протокол №__ від “__” _____ 2022 р.
Зав.кафедри _____ Анатолій ХУДОЛІЙ

Острог – 2022 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО АНАЛІЗУ	6
1.1. Лексична семантика – як розділ мовознавства	6
1.2 Теорія семантичних полів, лексико-тематичні групи та тематичні групи	10
РОЗДІЛ 2. КАЗКИ ЯК ЖАНР: ЗАГАЛЬНІ РИСИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ	19
2.1. Казка як жанр: її дослідження та особливості	19
2.2. Аарне-Томпсон-Утер класифікація народних казок	25
2.3. Загальні риси англійських народних казок.....	29
РОЗДІЛ 3. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ГОЛОВНИХ ГЕРОЇВ АНГЛІЙСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК	37
3.1. Способи називання людей, тварин та міфічних створінь в англійських народних казках	37
3.2. Характеристика якостей і властивостей героїв казок та їхні соціальні характеристики.....	47
РОЗДІЛ 4. ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД АТРИБУЦІЇ ДОВКОЛИШНЬОГО СВІТУ В АНГЛІЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ КАЗЦІ	54
4.1. Аналіз лексики на позначення особливостей побуту в англійській народній казці.....	54
4.2. Лексична атрибуція та характеристика господарської діяльності і навколишнього середовища в мові англійської народної казки	62
ВИСНОВОК	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	74

ВСТУП

Оскільки казки це архаїчна форма людської творчості, то вивчення лексико-семантичних особливостей дає можливість краще зрозуміти діахронічні і синхронічні зміни, які відбувалися в лексиці аналізованої мови. Що більше, народні казки належать до особливого мовного регістру, мова, яка у них вживається з одного боку часто архаїчна, а з другого – дуже популярна, оскільки зберігається і передається навіть через багато поколінь. Слово, яке могло втратити значення у повсякденному сучасному житті може зберігати його в казках.

В казках відображається картина світу притаманна тій чи іншій культурі. Картина, яка прямо не артикулюється і може бути реконструйована лише за допомогою аналізу текстів, які відомі майже усім носіям мови.

Художній текст – це текст, який ґрунтується на образному відображенні світу і існує для комплексного передачі інформації різних типів: інтелектуальної, емоційної, естетичної. Він також виконує функцію емоційного впливу на читача.

Казки, які написані англійською, дають можливість ознайомитися з традиціями, культурою та усною творчістю вихідців з інших країн. Наприклад, англійські казки, де головними героями є тварини, вчать читача відрізняти добро і світле від зла, співчувати і допомагати, вірити в справедливість.

Для написання цієї роботи було взято ряд англійських народних казок [1–51]. Ці казки були опубліковані у трьох збірниках англійських народних казок.

Досліджували проблеми та особливості казки як жанру такі дослідники як В. Пропп [87; 88; 89], Е. Мелетинський [78; 79], В. Лабунська [76], Е. Немичкина [82], А. Нікіфоров [85] та інші. Спеціальну увагу на

дослідження особливостей англійської народної казки звернули у своїх дослідженнях Н. Єремєєва [114], В. Крайка [106], І. Мерємова [107], Є. Філіппова [93], Ю. Проценко [90] та інші. Особливо слід звернути увагу на дослідження Н. Акименко. Авторка розглянула різні підходи до розуміння казкового дискурсу, параметри категорії казковості та описала генетичні витоки англійського казкового дискурсу. Окрему увагу дослідниця звернула на казку на фонетичному, лексичному, синтаксичному та стилістичному рівнях [52]. Дослідниця Н. Невзорова опрацювала особливості фольклорної казки та її відмінностей від літературної [84]. Українська дослідниця І. Коваленко детально проаналізувала анімалістичні англійській народні казки і звернула увагу на проблеми класифікації казки та аспекти її вивчення [68; 69; 70].

Англійську казку як окремий літературний жанр розглядали такі вчені, як Л. Бабенко [56], який досліджував загальні риси англійської казки у своїх творах та Є. Гарріс [104], які досліджували специфіку казки як літературного жанру тощо.

Актуальність даного дослідження обумовлена зростанням мовознавчого інтересу до окремих груп казок та лексичних субстандартів, що зумовлена зростанням теоретичних лінгвістичних праць на зазначену тематику, а також активністю словотвірних процесів у цій галузі, що потребує фіксації та дослідження.

Мета роботи – з'ясувати лексичні особливості англійської народної казки.

Об'єктом дослідження є англійська народна казка, а **предметом** – лексико-семантично особливості англійської народної казки.

Для досягнення мети, слід вирішити наступні **дослідницькі завдання**:

- охарактеризувати лексичну семантику як галузь сучасного мовознавства;

- розкрити поняття лексико-семантичного поля, лексико-семантичної групи та тематичної групи;
- визначити особливості народної казки як жанру;
- розглянути основні способи класифікації народних казок;
- дати характеристику англійським народним казкам як форми фольклору;
- визначити основні лексичні способи називання людей, тварин та міфічних персонажів та презентувати притаманні їм властивості та характеристики;
- проаналізувати англійські народні казки під кутом зору лексичного складу атрибуції представлених особливостей повсякденного життя та основних форм діяльності.

Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціально наукові методи, так як аналіз, синтез, узагальнення. Їх було використано для представлення теоретичних основ дослідження та формування висновків. Метод дистрибутивного аналізу застосовувався для ідентифікації й виокремлення лексичних одиниць. Метод класифікації використовувався для того, щоб утворити систему лексичних угруповань та їх зв'язки між собою. Спостереження використано для того, щоб цілеспрямовано вивчити об'єкт. Методи синтезу використовувалися, щоб виділити лексико-семантичні особливості.

Наукова новизна даного дослідження полягає в тому, що зроблено спробу проаналізувати англійські народні казки, а саме їх лексико-семантичні особливості.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їхнього використання у лінгвістичних наукових дослідженнях, у лексикографічній практиці та в лекційних курсах та для виконання студентських кваліфікаційних наукових робіт.

Структура даного дослідження відповідає вирішенню поставлених завдань. Магістерська робота складається з 4 розділів, вступу, висновку та списку використаних джерел і літератури. Умовно роботу можна розділити на теоретичну (перший і другий розділ) та практичну частини. Перший розділ присвячений розкриттю проблеми семантичного поля, лексико-семантичної групи та тематичної групи. У другому розділі розглянуто проблему казки як жанру народної творчості, а також проблеми її класифікації та структури.

У третьому розділі було звернено увагу на лексичні особливості презентації головних героїв у казках на підставі проаналізованого комплексу матеріалу. У розділі висвітлюються лексичні характеристики називання головних персонажів англійських народних казок та притаманних їм властивостей. Четвертий розділ присвячений лексичним особливостям опису побуту та діяльності в англійських казках. Зробили висновки відповідно до поставлених завдань та сформулювали список використаних джерел в алфавітному порядку. Загальний обсяг роботи становить 84 сторінки, з них 64 сторінки – основний текст. Список використаних джерел налічує 114 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО АНАЛІЗУ

1.1. Лексична семантика – як розділ мовознавства

Сам термін «семантика» походить від французького слова «*semantique*», що означає науку про зміст. До предмету цього розділу мовознавства відносяться такі проблеми як план змісту в мові, що складається із значень мовних одиниць різних рівнів, тобто значення морфем, слів, граматичних форм, стійких лексичних і фразеологічних словосполучень, синтаксичних словосполучень і конструкцій, речень та ширших елементів тексту і категорій тощо. Семантика звертає увагу на значення мовної одиниці.

Витоки семантики знаходяться у давньогрецькій філософії. Так, дослідники починають вивчення семантики з античних часів, а саме з Платона та Аристотеля. Однак, можна побачити семантичні ідеї і в китайській філософії, наприклад в таких філософських школах як моїзм, мінцзя та інші [109, р. 70].

Початок семантики як самостійної наукової дисципліни пов'язується з появою робіт англійського філософа Дж. Локка та відносить до середини XVII ст.. Становлення ж власне лінгвістичної семантики, на загальну думку, мало місце XIX століття. У 1839 р. німецький лінгвіст К. Райзіг запропонував нову назву для тоді ще просто «науки про значення» - семасіологія (нім. *Semasiologie*, також від грецького *semaino* «означати» і *semasia* «значення») і розглядав її як одну з граматичних дисциплін [75, с. 8].

У 1883 р. французький лінгвіст М. Бреаль запропонував нову назву – семантика (від фр. *la semantique*;). Через 14 років виходить перше видання

його знаменитої книги «*Essai de semantique. Science des significations*», що ще більше укріплює вживаність нового найменування. Проте ці два терміни — семасіологія і семантика тривалий час співіснували і конкурували приблизно до 60-х років ХХ ст. Свідченням цієї конкуренції може бути майже одночасний вихід двох узагальнюючих праць з цієї дисципліни, що використовують різні її назви: у 1951 р. англійською мовою *The principles of semantics* відомого дослідника С. Ульмана і в 1952 р. німецькою мовою *der «Handbuch der Semasiologie»*. Х. Кронассера. У 1957 р. з'явилася книга У. А. Звєгінцева «Семасіологія». Тільки з 60-х років термін «семантика» стає основною, а зараз по суті і єдиною назвою науки.

Термін «семасіологія», однак, зберігся в науці і використовується у більш вузькому значенні. Під ним розуміється розділ семантики, який вивчає значення слів і словосполучень, що використовуються номінації, тобто фактично вивчає перехід від форми слова до думки чи предмета. У термінологічному плані семасіологія протиставлена ономасіології, що вивчає саму номінацію – перехід від предмета чи явища до їх позначення у мові, тобто. вивчає те, як відбувається називання. Обидві ці дисципліни є у сучасному розумінні складовими частинами семантики загалом [64, с. 9].

Існують різні способи поділу семантики на розділи. Можна, наприклад, говорити про лексичну семантику, протиставлену граматичній семантиці. Іноді як самостійний розділ розглядається і семантика синтаксису. На думку дослідників насправді утворити єдину та вичерпну класифікацію розділів семантики навряд чи можливо. Справа в тому, що значення притаманне різним елементам мови та мовлення, наприклад, словам і морфемам, реченням і текстам, порядку слів та інтонації, логічному наголосу і повтору слів, словотвірної операції та граматичної категорії тощо. Іноді навіть говорять про семантику звуків, так званий звукосемантизм або фоносемантику. Самі ці елементи мають різну природу

та виділяються на різних підставах. Саме тому будь-яка класифікація, побудована однією підставі, тобто. за допомогою однієї ознаки завжди буде недостатня.

Загалом розподіл на окремі розділи досить зручний, оскільки дозволяє охопити всі основні мовні одиниці, а фрагменти семантики синтаксису розподілити між главою про семантику речення та розділом про семантику граматичних категорій. Так, категорія відмінка повинна розглядатися і в розділі семантики пропозиції речення (якщо йдеться про відмінкову рамку тощо), і в розділі семантики граматичних морфем. Звичайно, і на цьому шляху неминучі упущення, особливо якщо говорити не про ідеальну структуру. Різноманітність семантичних структур настільки велике навіть на тому самому рівні, що рамки класифікації не дозволяють послідовно розглянути семантичний пристрій різних типів слів або різних типів морфем [64, с. 11].

Зазвичай найпростіший поділ за рівнем мови передбачає розрізнення лексичної, фразеологічної, граматичної (морфемної, морфологічної, синтаксичної семантики і семантики тексту), словотвірну семантику тощо. На фонетичному рівні, який не має плану змісту, деяку подобу семантики можна вбачати в явищі звукового символізму.

На думку лінгвіста М. Кронгауза, особливу роль лексика відіграє у побудові мовної картини світу. Лексикалізація поняття (тобто вираз поняття у мові з допомогою окремого слова) свідчить про його особливої значущості (цінності) і фундаментальності для певної культури. Так, велика кількість окремих слів для різних видів снігу в ескімоській мові означає важливість поняття «сніг» та його різновидів для цього народу. У цілому сьогодні можна сказати, що розподіл на елементи зовнішнього світу, здійснюване за допомогою мови, насамперед у лексиці. Звідси лексична семантика ставить перед собою два основні завдання. Першим є завдання семантичного

представлення всіх слів цієї мови. Його вирішують, зокрема, за допомогою складання та розширення тлумачних словників. Друге завдання полягає у встановленні семантичних відносин між словами або, інакше кажучи, в описі системи лексичних значень [75, с. 101-102].

Варто ще раз нагадати, що класична лінгвістична семантика – це передусім семантика лексична. У логіці і філософії основна увага приділялася іншій одиниці мови – висловлюванню. Сучасна лінгвістична семантика поєднала ці два напрями, тому більшість робіт з семантики присвячено або семантиці лексем, або семантиці висловлювань (речень). В останні десятиліття, проте, інтереси лінгвістів багато в чому зміщуються у напрямі тексту та дискурсу. Набагато менш докладно описано значення морфему, хоча певний зрушення відбувся і в цій галузі.

Лексична семантика описує не відносини слів із зовнішнім світом, а властивості, що ними виражаються. Інакше кажучи, лексичну семантику як розділ семантики цікавить насамперед те, що слова означають, а не те, що вони позначають у світі [75, с. 99-100].

Оскільки слова легко сприйняти, маленькі одиниці мови з чітко визначеними межами, було докладено багато зусиль, щоб визначити їх або, якщо можливо, «призначити» для них конкретне лексико-семантичне і етимологічне значення. Про це свідчить велика кількість словників, енциклопедій та класифікаційних схем, які були створені в науці. Найпростіший вихід з такої ситуації – надати кожному слову значення, яке б відповідало конкретному явищу в реальному (невербальному) світі. Такий підхід працює лише для власних імен, або – на більш абстрактному рівні – для так званих дейктичних слів, наприклад: я, ти, вона, тут, там, зараз, вчора. Однак більшість слів відноситься не до речей чи пунктів у просторі-часі, а лише до конкретних понять. І оскільки слова і поняття існують насамперед

у свідомості людини, то досить логічно, що у двох і більше людей трохи різні уявлення про значення одного і того ж слова.

Нейтральним способом групування слів за значенням є парадигматична класифікація. Вона не залежить від референта, визначення, етимології та спостереження, це робиться шляхом перевірки, які слова можна замінити в тому самому контексті, не втрачаючи значення виразу. Наприклад, загальний контекст речення «вона сиділа на...» дозволяє розглядати стілець, кушетку, табуретку, крісло, лавку як подібні предмети («меблі для сидіння»). І набагато легше пояснити, що таке стілець, вказавши його функцію (для сидіння), ніж намагаючись точно визначити (чи є у нього ніжки або скільки їх). Тим не менш, кожна культура має свої уявлення про «типове обладнання для сидіння». Це може бути, наприклад, стілець або килимок-татамі, а інші об'єкти для сидіння будуть описані з точки зору різниці між ними та, наприклад, «звичайним» стільцем. Це пов'язано з тим, що психологічні дослідження свідчать про те, що люди організовують семантичний ландшафт, групуючи поняття навколо семантичні прототипи.

1.2 Теорія семантичних полів, лексико-тематичні групи та тематичні групи

Як вже зазначалося, проблеми семантики активно почали цікавити сучасне мовознавство лише в 1960-х роках. До того часу семантичне дослідження як неточне, не засноване на суворій методології, було вилучено зі сфери наукових інтересів. Винятком у цьому відношенні є напрямки, що продовжують думку Соссюра про відносну природу значень, а саме дослідження семантичних полів, яке безперервно розвивалося у німецькому мовознавстві з 1930-х років і до сьогодні.

Теорію лексико-семантичного поля досліджували Й. Трір, Л. Вайсгербер, Г. Іпсен, А. А. Уфімцева, Ю. А. Найда, К. Ройпінг та багато інших.

Серед сучасних семантичних теорій можна назвати кілька основних напрямків, серед яких не останнє місце займає теорія семантичних полів. Семантичні дослідження в рамках структурної теорії мови є виявом безпосереднього впливу ідей де Соссюра є теорія семантичних полів. Натхненні ідеями де Соссюра, з одного боку, і філософськими роздумами Гумбольдта, з іншого, у 1930-х роках вивчення лексики розвивалося як відображення взаємопов'язаних концептуальних структур, відомих як теорія семантичних полів. Ця теорія зберегла актуальність до наших днів і збагатилася пізнішими семантичними та етнолінгвістичними дослідженнями, розвивається у вигляді численних досліджень про семантичні поля окремих мов, а також порівняльної лінгвістики [62, с. 57; 61, с. 22].

У лінгвістиці ця теорія відома з численних дискусій, а також з оригінальних робіт, що містять описи семантичних полів. Перше дослідження семантичних полів, насамперед дисертація німецького дослідника Й. Тріра про німецькі слова, що стосуються поняття інтелекту, посилається на ідею Соссюра про системність мови та взаємозв'язок і зумовленість мовних елементів. У цій концепції цінність мовного елемента полягає не в його об'єктивних характеристиках, а залежить від його положення щодо інших елементів. Так слід розуміти тезу Соссюра про те, що мова є системою чистих відносин. Зміна положення одного елемента автоматично змінює значення його сусідніх елементів. Слово-поле має мозаїчний характер, воно щільно охоплює концептуальне поле. Переміщення одного елемента вимагає переміщення інших елементів [62, с. 59].

Внутрішня форма показує, що люди, які розмовляють мовою, мають в певний спосіб сприймати і бачити реальність. Слово-поле є відображенням концептуального поля, яке є специфічною концептуальною сіткою, яку мова накладає на реальність. Ці концептуальні сітки відрізняються від мови до мови, і вони також змінюються з часом у процесі розвитку однієї і тієї ж мови.

Тезу про взаємозв'язок мови та способу бачення світу можна проілюструвати багатьма прикладами. Класичним прикладом є відмінності в найменуванні кольорів різними мовами. Порівняння української мови та, наприклад, мови навахо, якою розмовляли індіанці Аризони, показує, що український прикметник чорний має дві назви в навахо, що розрізняють два типи чорного, і навпаки: два українських слова: синій і зелений, у навахо одна назва, що охоплює колірне поле зелений і синій [60, с. 110].

Й. Трір показав діахронічні зрушення в семантичному полі, описуючи стан назв інтелекту німецькою мовою. Таких форм виявилось близько 1200 протягом останніх ста років розвитку мови. Один елемент (список слів) зник із поля слів і перемістився в інше поле, а з'явилося нове слово (wizzen), яке, однак, не зайняло автоматично залишене місце, а вплинуло на зміщення значень інших слів.

Сучасні дослідження семантичних полів збагачуються теорією компонента значень, що дозволяє точніше представити структуру поля; значення окремих слів, що належать до поля, відрізняються між собою складом і розташуванням простіших смислових елементів. Завдяки цьому теорія поля, яка була дещо затьмарена в безпосередній повоєнний період, в останні роки пережила ренесанс і є основною програмою дослідження лексичної семантики [66, с. 190-191].

Проблема семантичної організації лексичної системи мови є однією з найскладніших в мовознавстві і до сих пір не отримала свого остаточного

рішення. Виділення різних груп слів проводиться різними авторами на різних підставах, з використанням різних підходів і методів. Саме тому суворого визначення кожної з названих семантичних категорій і тим більше їх вичерпного опису поки ще немає (при тому що їх лінгвістична реальність сумнівів ні у кого не викликає). Незважаючи на відмінність підходів до опису цих семантичних категорій, в лінгвістичних роботах останніх десятиліть чітко простежується прагнення до розкриття взаємозв'язку і взаємозумовленості їх членів. В якості робочих використовуються зазвичай такі визначення як лексико-семантична група

Лексико-семантична група – це сукупність слів, що належать до однієї і тієї ж частини мови, об'єднаних внутрішніми мовними зв'язками на основі взаємообумовлених і взаємопов'язаних елементів значення. Одиниці лексико-семантичної групи мають однаковий граматичний статус і характеризуються однорідністю смислових відносин, тобто вони пов'язані певними семантико-парадигматичними відносинами (синонімія, антонімія, тощо). Це означає, що одиниці лексико-семантичної групи крім загального граматичного значення мають як мінімум загальний компонент лексичного значення (архісему) [64, с. 57].

В свою чергу тематична група – це сукупність слів, об'єднаних на основі позамовною спільності охоплюють ними предметів або понять. Підставою для виділення тематичної групи є сукупність предметів або явищ зовнішнього світу, об'єднаних за певною ознакою і виражених різними словами. Одним з важливих ознак тематичної групи є різнотипність мовних відносин між її членами або відсутність таких взагалі, тому втрата того чи іншого слова тематичної групи або зміну у нього значення не відбивається на значеннях інших слів цієї групи (наприклад, слово хребет в тематичній групі назв частин людського тіла поступово було витіснене словом спина, проте це ніяк не позначилося на значеннях слів рука, нога, коліно і ін.).

Відсутність мовних зв'язків між одиницями тематичної групи не означає, однак, відсутності у них позамовних зв'язків. Тематична група – це об'єднання слів, що ґрунтується не лише на мовних лексико-семантичних зв'язках, а й на позамовних, тобто на класифікації самих предметів і явищ зовнішнього світу. У цьому полягає її принципова відмінність від лексико-семантичної групи, в основі якої лежать внутрішні мовні зв'язки. Оскільки в тематичні групи організуються цілі «відрізки дійсності», то в мові існує величезна кількість цих тематичних рядів (прикладом тематичних груп можуть служити назви архітектурних споруд, внутрішнього оздоблення житла, частин людського тіла, терміни скотарства, ботанічні терміни, назви транспортних засобів, поселень тощо) [62, с. 112].

Семантичне поле – це сукупність мовних одиниць, об'єднаних спільністю значення і представляють предметне, понятійне або функціональну подібність позначуваних явищ. Теорія семантичного поля сходить до концепції Й. Тріра, викладеної в його роботі і «Німецький словниковий склад в аспекті розуміння». Й. Трір вважав, що в кожній мові існують поля логічних понять і власне лексичні поля, які повністю «покриваються» один одним, утворюючи семантичні поля. Семантичне поле є ряд пов'язаних слів парадигматичними зв'язками.

Семантичне поле – це складна структура, у якій виділяється ядро (куди входять найбільш вживані і функціонально навантажені слова) і периферія, проте межа між ними є нечіткою, часто розмитою. Через це елементи одного поля можуть входити в інше поле. Лексичну систему мови можна уявити, таким чином, як сукупність частково перекривають один одного семантичних полів. У різних мовах одне і те ж семантичне поле може бути організовано по-різному [97, с. 107].

Класичним прикладом семантичних полів є поля спорідненості і кольору, детально описані в багатьох мовах світу. Однак опису всіх

семантичних полів (хоча б однієї мови) поки не існує, як не існує і точних критеріїв їх відмежування від лексико-семантичних і тематичних груп.

Мова – це складним явищем, яке динамічно розвивається та зазнає змін відповідно до нових здобутків суспільства, забезпечуючи комунікативні потреби фахівців певної галузі [92, с. 69]. В лінгвістиці найбільш універсальним методом дослідження лексики є тематичний аналіз [57, с. 46]. Тематичні групи лексем, поєднані загальним родовим поняттям, «відображають об'єднання дійсних предметів або явищ і зв'язки між ними» [73, с. 203].

Говорячи про лексико-тематичні групи та тематичні групи виникає проблема їх співвідношення. Українська дослідниця К. Шеремета, досліджуючи проблему групування термінологічної лексики в англійській мову, детально звернула увагу на цю дискусію [97, с. 107].

Лінгвіст Д. Шмельов з цього приводу зазначав, що тематичні групи слів, що виокремлюються на підставі предметно-логічної спільності, у багатьох випадках характеризуються і деякими загальними для них мовними ознаками. Тому більшість тематичних груп слів виявляються також і лексико-семантичними групами [**Error! Reference source not found.**, с. 103–104]. Дослідниця Т. Крехно також звернула увагу на своєрідну тотожність тематичної та лексико-семантичної груп, розглядає останню як «лексичну множину різних структурних одиниць, сформовану на підставі спільності семантичного ядра, що зумовлює взаємозалежність і взаємовідношення елементів групи як одиниць мовної системи» [**Error! Reference source not found.**, с. 25]. З огляду на зазначене, можемо стверджувати, що нерідко сучасна лінгвістика ототожнює поняття «тематична група» та «лексико-семантична група».

Щоправда не всі дослідники розрізняють ці два поняття [97, с. 107-108]. Лексико-семантична група представлена сукупністю слів, які належать

до однієї частини мови, об'єднані внутрішньомовними зв'язками на основі взаємообумовлених елементів значення та певними семантико-парадигматичними відношеннями (синонімії, антонімії, диференціації та узагальнень близьких значень тощо). Тематична група своєю чергою є сукупністю слів, об'єднаних на основі позамовної спільності понять, що цими словами позначаються. Слова, що входять до тематичної групи, об'єднані однією типовою ситуацією чи темою. При цьому загальне ядро для них не є обов'язковим. Тому на думку дослідників, тематична група може включати в себе кілька лексико-семантичних груп. З цього виникає, що тематична група (сукупність термінів, об'єднаних однією темою) є поняттям ширшим, аніж поняття лексико-семантичної групи (сукупність термінів у межах тематичної групи, які об'єднані загальною семантичною ознакою). До того ж лексико-семантична та тематична групи перебувають у відношенні «частина-ціле» [97, с. 109].

Українська філолог Н. Костенко переконана, що «лексико-семантична група базується на внутрішньомовних зв'язках слів, її ідентифікатор (домінанта) входить до складу групи, а її елементи знаходяться з ідентифікатором у відношеннях синонімії. Тематична група базується на екстралігвальних зв'язках денотатів та включає одиниці різних частин мови». Натомість український лінгвіст Р. Микульчик зазначає, що виокремлення лексико-семантичної групи слів відбувається шляхом тематичної співвіднесеності. Разом з тим цей критерій є не обов'язково єдиним. «Лексико-семантичні групи слів є продуктом законів і закономірностей розвитку лексичної семантики мови, тоді як тематичні групи слів – це сама їхня наявність або відсутність у будь-якій мові» [80, с. 92].

На думку К. Шеремети, у класифікації лексем відповідно до тематичних груп шляхом установлення взаємозв'язків з-поміж них

відбивається певне уявлення про оточуючий світ, створюється своєрідна мовна картина світу. Тематична класифікація лексем базується на внутрішніх зв'язках предметів і явищ дійсності й зумовлена, насамперед, предметнологічними ознаками та їх спільним функційним призначенням. Тематичні об'єднання в тій чи іншій галузевій терміносистемі можуть містити по кілька ядерних лексико-семантичних груп, а їхні одиниці характеризуються чіткою диференціацією ознак [97, с. 108].

Слід наголосити, що у тлумаченні поняття тематичної групи сучасна лінгвістика ставить своїм завданням визначення шляхів та особливостей семантичного розвитку не окремих слів, а груп лексем, які мають одну смислову спрямованість. Разом з цим вирішення цього завдання потребує врахування не тільки мовних, а і соціально-історичних факторів. Під тематичною групою розуміють групу слів, що охоплює: слова, виділені й об'єднані на основі спільності предметно-логічних зв'язків, однієї й тієї ж частини мови; або слова інших частин мови, необхідні для розкриття тієї чи іншої загальної теми [97, с. 108-109].

Наприкінці розділу варто зробити невеличкий висновок. Лексична семантика є частиною ширшої науки і галузі людського – семантики. Як підрозділ загальної семантики вона орієнтована на з'ясування ролі, місця і природи відносин «знак» – «те, що знак позначає». Основним об'єктом лексичної семантики є лексеми – значимі слова природньої мови.

Лексична семантика як наукова дисципліна немає давню історію, багатий науковий доробок та розвинутий термінологічний інструментарій. Однією з найбільш вживаних категорій лексико-семантичного аналізу є визначення лексико-семантичних полів окремих слів, словосполучень і речень. В лексико-семантичному полі слово обов'язково виокремлюється ядро поля, його периферія, а також обшир перетину з лексико-семантичними полями інших слів. Релевантне реконструйоване лексико-

семантичне поле дозволяє глибше вивчити структуру тексту, його рівні та наявні в ньому інтертекстуальні зв'язки, а отже, є важливою складовою аналізу тексту і запорукою адекватного його розуміння.

РОЗДІЛ 2

КАЗКИ ЯК ЖАНР: ЗАГАЛЬНІ РИСИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Казка як жанр: її дослідження та особливості

Найчастіше казку визначають, як вид фольклорної прози, основною характерною ознакою якого є вигадка і анонімність, оскільки автор казки усвідомлено створював поетичну вигадку, а слухачі самостійно тлумачили його для себе, спираючись на досвід прожитих років – побаченого чи почутого [].

Мова фольклору завжди привертала увагу вчених найрізноманітніших спеціальностей. Не викликає сумніву той факт, що кожен із жанрів фольклору має власну поетику, свої мовні особливості, які є культурною спадщиною. Фольклор – найважливіша складова частина народної культури, у якій у своєрідній формі відбито життя і духовний образ народу. В Англії, Франції та США ним позначають усі види народної творчості. У вітчизняній фольклористиці використовується термін «усна народну творчість».

Казка – одне із видів фольклорної прози, що у різних народів і поділяється, своєю чергою, на жанри. Єдиного визначення терміну «казка» у науковому дискурсі не існує. Цікаво, що поняття «казка» існує в українській мові та німецькій, але англійською воно означає просто повість чи історію (tale, story).

Значний внесок у визначенні казкового жанру зробили відомі вчені-фольклористи К. Аксаков, В. Анікін, А. Нікіфоров, В. Пропп та інші. Розглянемо деякі визначення казки в науковій літературі. К. Аксаков писав, що казка це вигадка, і це вплинуло на зміст казки, і характеру головних героїв. Дослідник В. Анікін стверджує, що треба враховувати історичний

розвиток казкового вимислу до наших днів. З цього В. Анікін дає визначення казки: «Казки – це колективно створені і традиційно зберігаються народом усні прозові художні розповіді такого реального змісту, які потребують використання прийомів неправдоподібного зображення реального. Вони повторюються більше у жодному іншому жанрі фольклору».

У європейських наукових колах досить довго було прийнято вживати визначення поняття «казка» у дане Й. Болте та І. Поливки, яке полягає в тому, що під казкою розуміється «оповідання, засноване на поетичній фантазії, особливо з чарівного світу, історія, не пов'язана з умовами дійсного життя, яке у всіх верствах суспільства слухають із задоволенням, навіть якщо знаходять її неймовірною чи недостовірною» [99].

Знайти точне наукове визначення поняття «казка» досить важко. З цим стикалися відомі вчені такі як Й. Болте та І. Полівка, В. Пропп, А. Нікіфоров, але питання про те, як визначити «казку», ще на сьогоднішній день залишається відкритим та актуальним. Серед робіт російських учених-літературознавців, можна виділити роботу В. Проппа «Морфологія казки», в якій він, критикуючи підхід Болте і Поливки, дав своє визначення казки в загальному вигляді як «оповідання, яке відрізняється від інших видів розповіді специфічністю своєю поетики» [78].

Інший дослідник казок А. Нікіфоров, дає таке визначення: *казки – це усні оповідання, що існують у народі з метою розваги, що мають змістом незвичайні в побутовому сенсі події (фантастичні, чудесні або життєві) і що відрізняються спеціальним композиційно-стилістичним побудовою* [85, с. 62].

Звертаючись до історії фольклорної казки, можна назвати, що його елементи сягають найдавніших часів племінного ладу і міфологічного мислення, проте свого розквіту цей жанр досяг у епоху феодалізму.

Поступовий розвиток казкового жанру наклав свій відбиток зміст казок, що проявилось у формуванні пластів казки. Найглибший пласт – архаїчний: найдавніші звичаї, ритуальні обряди, первісна свідомість [83]. У наступному пласті можна спостерігати розвитку мислення: міфи стали втрачати своє священне значення, тому боги (або обожнювані сили природи) поступилися місцем людям. Герої казок у зіткненнях з ворожими силами став діяти поодиночі, розраховуючи лише на свої сили. І, нарешті, верхній пласт характеризується появою соціальних мотивів, які поступово посилюються. Ця багатоплановість розкриває особливості розвитку людської свідомості, яка дуже довго зберігала зв'язок із минулим і одночасно здатна до стрімкого розвитку.

У дослідників не виникає сумнівів, що казка походить саме з міфу. Про це свідчать спільні для обох жанрів елементи: подібність сюжетів, мотивів, притаманних первісних ритуалів, обрядів і звичаїв іноді навіть створювало спірну ситуацію під час трактування, деякі відносили один текст до міфів, інші – до казок [84, с. 141].

Чітке розрізнення міфу та казки має велике теоретичне та практичне значення. Теоретично – це питання про співвідношення первісного способу мислення (а пізніше – релігійного) і мистецтва. Казка зазвичай сприймається як явище суто художнє, а в міфі присутні невиразні елементи несвідомо-поетичного елемента, зачатки релігійних і донаукових уявлень, часто є сліди ритуальних дій. Практично дуже важливе розмежування міфу і казки в архаїчній культурі, оскільки первісні казки ще самі не відрізнялися остаточно від міфів і міфологізованих оповідей, до яких сходять в кінцевому рахунку їх жанровий розвиток. На труднощі такого розмежування первісного фольклору неодноразово вказували найбільші знавці міфології. Наприклад такі, як Ф. Боас та С. Томпсон. С. Томпсон вважав міф у принципі різновидом казки, а деякі, навпаки, схильні всі первісні казки

називати міфами. Спорадично як компроміс з'являвся термін «міфологічні казки» [79].

Проте, існують розбіжності у синхронічному аспекті міфу і казки, оскільки у міфі придбанням є щось, що має космічний характер – вода, вогонь, світло. У казці об'єкти, які шукають або цілі, яких досягають – є чудесними помічниками або ж предметами чи їжею [84, с. 52]. Тому незважаючи на їх схожість, казка набуває нових рис, які характеризуються еволюцією свідомості суспільства та зміною їх культурних та релігійних орієнтирів [76, с. 37].

У зв'язку з цим у науці про фольклорі відзначено стійку тенденцію, яка розглядає жанр фольклорного твору як «типу внутрішньої образно-структурної та композиційно-поетичної організації», яка передбачає облік не лише формальних, а й змістовних ознак. Проте дослідник фольклору В. Анікін підкреслює умовний характер поняття «жанр» і недостатню ступінь розробленості цієї проблеми, що ускладнює визначення жанрової приналежності окремих текстів [55, с. 97-98].

Казка – це різновид притчі, це вигаданий твір, предметом якого є насамперед характери, погляди та поведінка людей, а також соціальні ситуації. Вони універсальні й повторювані – казки описують людські вади та якості, які мають надісторичний та позакультурний характер, не залежать від індивідуальних життєвих ситуацій та психологічної складності індивідів. Героями казок можуть бути люди, але частіше риси людини проявляються через фігури тварин, рослин і предметів. Отже, казка – це жанр, у якому велике значення мають анімація, антропоморфізація та персоніфікація.

Казку, героями якої є тварини, відносять до казок про тварин. Розповідний твір, що виражає моральну істину в прозі або у віршах, є апологом – казка і притча найчастіше вважаються видами аполога. У

багатьох казках основною темою є людські вади, моральні знуцання і навіть божевілля – часто, але не завжди, герой казки, який скоює злочин, отримує покарання. Сюжет казки зазвичай сам по собі не має значення – це лише ілюстрація загальних людських істин [69, с. 199].

Однією з важливих функцій казки є дидактична функція, її мета — передати моральні настанови, а в пізніших творах (особливо в просвітницькій казці) також впливати на форми суспільно-політичного життя. Лише з XIX століття казки вважаються жанром дитячої літератури – до XIX століття література для дітей була погано сформована, а літературні твори не прийнято поділяти на «розраховані на дітей» і «розраховані на дорослих». Настанова, що міститься в казці, зазвичай виражається прямо, як мораль казки. Існують також казки зі складною мораллю, довші за художню частину твору: такі казки порівняно часто писав Лафонтен, це філософсько-моральні міркування у віршах, для яких сюжет є лише приводом.

Сюжет казки характеризується не лише стислістю, а й наочністю. Це можливо завдяки різким контрастам і зіставленням між персонажами та сюжетними ситуаціями. Початкові дії та наміри героїв та їхні результати різко протиставлені. Риси характеру і навіть розміри та фізична сила тварин-героїв (наприклад, слабка вівця – сильний вовк) також сильно контрастують один з одним. Таким чином, змістовний принцип казки є протилежністю, протилежністю, таким як добро і зло, мудрість і дурість, сила і слабкість, прибуток і втрата, чесноти і вади.

Найважливішою характеристикою казки є те, що в ній обов'язковим є елемент вигадки, що визначає і поетику казки. До основних ознак казки, за В. Проппом, відносяться «невідповідність навколишньої дійсності» і «надзвичайність ... подій, про які розповідається» (у цьому відмінність казки від літературного оповідання). Крім такої головної риси казки, як використання прийомів неправдоподібного зображення реального, існує

низка інших характерних рис, які відрізняють казковий жанр з інших жанрів [87, с. 134].

Важливим питанням у дослідженні казки як жанру є проблема її структури. Особливу увагу на цю проблему звертали структуралісти, зокрема радянський дослідник В. Пропп. Дослідник вважав, що визначення структури казки означає її опис, заснований насамперед на аналізі її складових частини, а також врахування взаємного співвідношення частин. Вивчаючи фольклор, В. Пропп зауважив, що у казці є постійні та змінні елементи. До постійних лінгвіст відніс функції дійових осіб та їхню послідовність. Під функцією В. Пропп розумів дію персонажа з погляду його впливу на перебіг подій в казці.

Постійними, стійкими елементами казки є функції дійових осіб незалежно від того, ким і як вони виконуються. Вони утворюють основні складові казки. Кількість функцій обмежена, але послідовність функцій завжди однакова. У цьому автор теорії вбачав основну закономірність саме фольклорної казки, оскільки штучно створені (літературні) казки не підпорядковуються цим закономірностям [88, с. 201].

До змінних параметрів казки відносяться: кількість та способи виконання функцій, мотивування та атрибути персонажів та мовний стиль. Отже, виконувані функції у тому послідовності становлять єдиний композиційний елемент всім чарівних казок і загалом у чарівній казці В. Пропп виділив 31 можливу функцію. При цьому багато функцій автор розташував парно (заборона – порушення, боротьба – перемога, переслідування – порятунок тощо). Також функції логічно поєднуються в коло дій персонажів чарівної казки, тобто в казці є всього сім дійових осіб: герой, шкідник, відправник, дарувальник, помічник, царівна, хибний герой тощо.

Відкидаючи всі вторинні елементи, залишивши лише основні форми, отримаємо ту казку, стосовно якої всі чарівні казки є варіантами. Зроблені нами в цьому відношенні розвідки привели нас до тих казок, де змії викрадає царівну, де Іван зустрічає ягу, отримує коня, летить, за допомогою коня перемагає змія, повертається, піддається погоні змія, зустрічає братів і т. д. як до основної форми чарівних казок взагалі [91, с. 212].

Таким характерним для казки є паралельність позицій, паралельність аргументації та паралельність видів дій. Казки часто мають форму дискусії, в якій герої тварин викладають свої суперечливі причини (переважно казки-розповіді, драматизовані за допомогою вступу до розмови). Вчинки героїв протиставляються один одному на основі протиставлення дієвості та безрезультатності – лише із спостереження суперечливих причин і поведінки виходить моральний і відповідний урок. Принцип контрасту помітний навіть у назвах багатьох казок, які є поєднанням протиставлених імен персонажів і ситуацій.

2.2. Аарне-Томпсон-Утер класифікація народних казок

Окрім проблеми визначення структури казки та взаємозв'язку між її елементами важливим є питання класифікації казок. Велика кількість казок та їх широка різноманітність природньо спричинила в науці потребу класифікації всього матеріалу ще в ХІХ столітті. Як зазначає українська дослідниця С. Карпенко на початку ХХ століття спроби класифікації та систематизації казкових сюжетів були неодноразові й нараховують декілька десятків. Авторами їх були: О. Смірнов (1911), М. Азадовський (1939), М. Андреев (1926), Р. Боггс (1930, Іспанія), Дж. Болте та І. Полівка (1913–1930, казки братів Грімм), німецькою мовою – А. Хрістенсен (1925), О. Гакмен (1911), Г. Гонті (1928), О. Луріц (1926), А. Шулерус (1928), Е. Свейнсон

(1929); М. Ейстмен (1926, Англія), В. Тіллі (1929–1937, Чехія), Дж. де Врайс (1925, Франція), Пропп В. та інші. Проте, жодна із них не була завершена і науково апробована [67, с. 67].

Наприклад, австрійський дослідник Йоганн Георг фон Ган розробив вступний аналіз приблизно 44 казкових «формул» як вступу до своєї книги грецьких та албанських народних казок, опублікованої в 1864 році. Сабіна Берінг-Гулд у 1866 році переклала список фон Гана і розширила його до 52 типів казок. Фольклорист Джозеф Джейкобс розширив список до сімдесяти типів казок і опублікував його як Додаток С у «Довіднику з фольклору Шарлотти Софії Берн і Лоуренса Гомма» [67, с. 69].

Проте, першим успішним у цьому питанні дослідником можна вважати фінського вченого А. Аарне, який у 1910 році випустив збірку німецькою мовою «Verzeichnis der maerchetypen», яку пізніше було перекладено в СРСР як «Показчик казкових сюжетів за системою Аарне» у 1929 році [53; 67, с. 68].

Як вважає С. Карпенко, успішність класифікації казок А. Аарне була зумовлена двома чинниками. По-перше, позитивну роль відіграв орієнтир фінської школи на вичерпний облік варіантів казкових сюжетів, що були на той час у розпорядженні фінської та світової науки. По-друге, А. Аарне поклав в основу своєї класифікації принцип поділу текстів за жанровими різновидами, а всередині них – за сюжетними типами, а не за персонажами, як це було до цього. У результаті показчик вийшов достатньо пластичним і відкритим для розширення та доповнення (що й зробив пізніше американський фольклорист С. Томпсон). Багаторазові доопрацювання «Показчика» А. Аарне під його керівництвом (1928, 1961, 1964, 1973) зробили цю книгу універсальним міжнародним каталогом казкових сюжетів, без використання якого не міг обійтися жоден дослідник усної оповідної традиції ХХ століття [67, с. 68-69].

У збірнику представлена така класифікація:

- 1) казки про тварин;
- 2) власне, казки: а) чарівні казки; б) легендарні казки; в) казки про дурного чорта (велетня);
- 3) анекдоти.

Пізніше американським ученим Стітом Томпсоном була перекладена робота А. Аарне англійською мовою, відредагована та доповнена. У своїй книзі «Типи фольклорних казок» («The types of the folktales») автор доповнив вже запропоновану фінським дослідником структуру, а також подав визначення терміну «тип казки». Автор вважав, що типом є традиційна казка, яка має самостійне і незалежне існування. Її можна розповісти як повну розповідь, і її значення не залежить від будь-якої іншої казки. Справді, може статися, що її розповісти з іншою казкою, але той факт, що її можна розповісти окремо, свідчить про її незалежність. Тип казки може складатися лише з одного мотиву або з багатьох.

Класифікація С. Томпсона має наступний вигляд:

I. ANIMAL TALES

- Wild Animals
- Wild Animals and Domestic Animals
- Man and Wild Animals
- Domestic Animals
- Birds
- Fish
- Other Animals and Objects

II. ORDINARY FOLK-TALES

- A Tales of Magic
- Supernatural Adversaries 88
- Supernatural or Enchanted Husband (Wife) or Other Relatives
- Supernatural Tasks

- Supernatural Helpers
- Magic Objects
- Supernatural Power or Knowledge
- Other Tales of the Supernatural
- Religious Tales
- Novelle (Romantic Tales)
- Tales of the Stupid Ogre

III. JOKES AND ANECDOTES

- Numskull Stories
- Stories about Married Couples
- Stories about a Woman (Girl)
- Stories about a Man (Boy)
- The Clever Man
- Lucky Accidents
- The Stupid Man
- Jokes about Parsons and Religious Orders
- Anecdotes about Other Groups of People
- Tales of Lying

IV. FORMULA TALES

- Cumulative Tales
- Catch Tales
- Other Formula Tales

V. UNCLASSIFIED TALES

- Unclassified Tales [112, p. 72].

У XXI столітті європейські вчені продовжують поглиблене вивчення фольклорних казок, а, відповідно, пропонують нові класифікації. Так, у 2004 році німецький вчений Ганс-Йорг Утер у тритомному збірнику «Типи міжнародних фольклорних казок» представив модернізовану класифікацію казок. Дослідник виділив понад 250 нових типів казок¹. Класифікація цього вченого виглядає таким чином:

¹ The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson Part 1 Animal Tales, Tales Of Magic, Religious Tales, and Realistic Tales, with an Introduction (Folklore Fellows Communications, 284)

I. ANIMAL TALES

II. ORDINARY FOLKTALES

- tales of magic;
- religious tales
- aitiological tales
- novelle (romantic tales)
- tales of the stupid ogre

III. JOKES AND ANECDOTES

- numskull stories
- stories about married couples
- stories about a woman (girl)
- stories about a clever/stupid/lucky/unlucky man(boy)
- jokes about parsons and religious orders
- tales of lying

IV FORMULA TALES

V UNCLASSIFIED TALES [112, p. 81].

Таким чином, визначаючи жанрову приналежність казки як фольклорного твору, необхідно керуватися цілим рядом критеріїв, що описують його структурні та змістовні ознаки, а також функціональне призначення. Звичайно, що жоден з обраних критеріїв може бути виділений як самостійний чи провідний, позаяк у текстах різних жанрів можливе існування різноманітних комбінацій визначених критеріїв. Більше того, навіть у межах окремо аналізованого тексту деякі критерії не отримують чіткого, однозначного виразу, що відбувається, наприклад, у разі контамінації функцій усередині критерію функціонального призначення.

2.3. Загальні риси англійських народних казок

Як зазначає відомий дослідник казки В. Пропп, в англійській мові для позначення «казки» використовується слово «tale», яке в давньоанглійській

позначалося як «*talu*», і перекладається як «оповідання взагалі, будь-яке оповідання» [89, с. 13].

Проблема визначення казки в англійській науці дещо складніша. Складність вивчення цієї проблеми пов'язана передусім з тим, що такого поняття англійською немає. Так, Д. Толкін у своїй монографії «*On Fairy-Stories*» використовує термін «*fairytale*», який він визначає як 1) розповіді про феї; 2) неймовірні історії; 3) вигадка [113].

Інший англійський дослідник фольклору М. Ієарслі використовує у своїх роботах два терміни в тому самому значенні: «*folk tale*» – народна розповідь, «*fairytale*» – чарівна розповідь.

З цією точкою зору не був згоден С. Томпсон. З його точки зору термін «*folk tale*» завжди використовується для позначення усних видів та типів, традиційних оповідань, а «*fairytale*» використовується для оповідань, у яких є феї, але в більшості оповідань вони відсутні.

У зв'язку з проблемою визначення казкового жанру та використання різної термінології заслуговує на увагу монографія К. Бріггс. У своїй монографії відома англійська фольклористка пише, що всі «*folk-tales*» можна розділити на дві категорії: «*folk narratives*» (народні оповідання) та «*folk legends*» (народні легенди). Відмінність між двома цими категоріями виявляється в тому, що дія, що відбувається в «*folk narratives*» вигадана, а в «*folk legends*» справді могла б мати місце [111, р. 229].

Англійська фольклористка ділить англійські казки на: розповіді про тварин, звичайні народні історії, розповіді про магію, релігійні розповіді, новели, розповіді про дурних велетнів, жарти та анекдоти, повчальні розповіді.

У європейському фольклорі інформація про появу англійських фольклорних з'явилася досить пізно. Поняття «*fairytale*» виникло в Англії лише наприкінці XIX століття. Тоді як англійській культурі збирання і запис

фольклорних пам'яток розпочалося вже XVIII столітті. На це вплинуло багато факторів, особливо соціокультурних та економічних. Серед них визначну роль відіграла урбанізація, яка призвела до зникнення селянства, пуританство, епоха Просвітництва. Вважається, що перші записи казок були зроблені переважно в Шотландії та Північній Англії, які на той момент найменше зазнали впливу урбанізаційних процесів та технічного прогресу. Лише завдяки таким упорядникам збірників як Дж. Джекобс, Ед. Хартланд, З. Адді, втручання у вихідний матеріал було мінімальним, вдалося зберегти споконвічну форму народних казок [52, с. 91].

Казкова традиція кожного народу відображає душу народу, його мудрість, думки і сподівання. Важливо, що процес збирання народних казок в Англії розпочався досить пізно, пізніше, ніж в Німеччині, Франції чи в Російській імперії. Перші збірки англійських народних казок з'явилися наприкінці XIX століття. Вперше зібрав та опублікував два томи англійських народних казок Джозеф Джекобс (1854–1916), австралійський фольклорист та президент англійського фольклорного клубу.

Казки, написані англійською мовою, дають уявлення про національні міфи, легенди, а також знайомлять з окремими елементами духовної та матеріальної культури. Жанрова різноманітність англійських народних казок дуже нагадує різновиди казок слов'янських, французьких чи німецьких казок, проте, внутрішні присутні і суттєві внутрішні відмінності.

Серед англійських народних казок прийнято виділяти:

- чарівні казки;
- побутові казки;
- казки про тварин.

Побутові та чарівні англійські народні казки характеризуються відсутністю яскраво вираженого мотиву. Тут ослаблені бажання героїв

досягти небувалих висот і успіхів, перемогти противника чи піднятися над ним, заволодіти багатством, самому стати розумнішим, що найчастіше було головною метою слов'янського казкового героя. Рушійна сила дій героїв – будь-які зовнішні обставини, почуття совісті та обов'язку, або ж справжні бажання і потреби. Нерідко саме тому англійські казки вважаються ординарними.

Досить поширена англійська побутова казка «Dick Whittington and His Cat» дуже яскраво і точно показує нам звичаї та побут старої Англії. Це відома історія про бідного англійського хлопчика, який віддав капітанові, що вирушає до Африки, найцінніше і єдине, що в нього було – кішку, і як маври заплатили за неї незліченні багатства.

Казки Англії інформаційно насичені, на зміну чаклунству та казковій естетиці часто приходять фактографічність і внаслідок цього деяка сухість. Казка сприймається як джерело інформацію, констатування певних фактів, які, можливо відбувалися насправді. Часто казка просто дає опис ситуації без жодних раптової розв'язки. Читачі також часто виступають простими спостерігачами, повністю не включаючись у процес. Казковий простір зазвичай відмежований від дійсності, і тим незвичайніше згадка та опис конкретного географічного місця. Оповідь відрізняється рівною, відсутні особливі сплески та несподівані повороти.

Варто відзначити, що світлий і добрий кінець у англійських побутових та чарівних казках зустрічається не завжди. Сюжет казки може бути побудований, так, що фінал казки часом буває жорстокий. Слід підкреслити, що такі розв'язання сюжетної лінії також є типовими для німецьких казок. Наприклад казка «Magic ointment» закінчується тим, що головна героїня тітка Гуді залишається сліпою, через те, що не дотрималася правил. Проте, найчастіше розв'язка – це щось зрозуміле, гармонійне завершення, у якому відсутня різкий підйом чи сплеск.

Англійські казки про тварин – це особлива група, яка перегукується з попередньою, обсяг її невеликий. Такі казки вчать співпереживати слабким героям, допомагати їм, причому тут практично відсутня якась мораль чи дидактична складова. Важливу роль грає гумор, який пом'якшує гострі ситуації – герої та їх якості висміюються та видаються у комічному ключі. Щодо лінгвістичної складової, то в англійських казках практично відсутні традиційні зачини та кінцівки. Перш ніж тварини знайдуть своє щастя, їм належить подолати низку труднощів. Наприкінці оповіді добро тріумфує над злом.

Англійська народна казка «Вовк і три кошеня» сюжетом дуже нагадує відому казку про вовка та козенят. Але тут, на відміну від відомої казки, де на допомогу козенятам приходить їхня мама, кошенята самі впоралися із ситуацією, що склалася. У цій казці стверджується західний тип активно діючого, сильного героя, здатного самостійно вирішити питання, що не виникають, не вдаючись до допомоги ззовні [69, с. 199].

Сюжет народних казок – це історія формування суспільної свідомості. Окремі елементи казкових сюжетів сягають найдавніших часів родового ладу. Зміст казкового жанру багатоплановий. Найглибший пласт – архаїчний: звичай, ритуали, обряди. Наступний пласт говорить про розвиток мислення: міфи перетворилися на оповідання. Верхній пласт пов'язаний із соціальними мотивами, які лише посилюються з часом.

У чарівній казці людина поводить з істотами, яких не зустрінеш у житті. Починається чарівна казка з того, що головний герой з тих чи інших причин йде з дому, а потім зі звичайного світу. Пошуки, битви - все, що робить персонаж чарівної казки, відбувається у чужому, страшному світі. Світ чарівної казки – світ багатобожжя. Людині допомагають чи заважають давні володарі стихій, природних сил. Головний герой казки завжди молодий, мудрість можна було здобути від предків, але вони, як правило,

перебували в іншому світі. Від цього всі пригоди і розпочиналися. Казка вчить сміливості, доброті та іншим добрим людським якостям.

Наступний тип казки – побутова казка. Таку казку називають ще соціально-побутовою, сатиричною або новелістичною. З'явилася вона набагато пізніше, ніж попередні, йдеться у ній про щоденне життя. Побутова казка точно передає побут, обставини народного життя. У такій казці правда сусідить із вигадкою, з подіями та діями яких бути не може. У такій казці все звичайно, все відбувається у повсякденному житті. У побутовій казці протиставляються слабкий та сильний, бідний та багатий. У побутовій казці позитивний герой фізичної сили не застосовує за допомогою чудових знарядь, як у чарівній. У такій казці відбувається змагання розуму, спритності та кмітливості. Рідко зустрічаються тут незмінні епітети та інші художні прийоми [114, р. 139].

В англійській фольклорній казці важливою є казка про тварин. Такі казки виникли в давнину, в них відображаються переважно забуті вірування та обряди. У казках про тварин йдеться про звички, витівки та пригоди звичайних диких і домашніх звірів, стосунки між якими схожі на стосунки між людьми. У таких казках характер звірів уподібнюється до людського.

Творчість казкарів передбачає як відображення дійсності, а й висловлювання певних етичних суджень. У казках міститься чітке поняття про добро і зло. Зазвичай казки закінчуються перемогою добра, торжеством справедливості. Етичний кодекс у казках виявляється досить стійким і моральні ідеали у яких збігаються. Через казку діти засвоюють усе багатство етнічної культури, долучаючись до історичного досвіду народу.

Сюжети чарівних казок збудовані на ланцюзі чудес. Чарівна казка має в основі складну композицію, яка має:

- експозицію;
- зав'язку;

- розвиток сюжету;
- кульмінацію;
- розв'язку.

В основі сюжету чарівної казки є чудеса. В експозиції присутні два покоління – старше та молодше. Зав'язка казки полягає в тому, що головний герой виявляє втрату та вирушає з дому. Розвиток сюжету – це пошуки втраченого. Кульмінація чарівної казки полягає в тому, що головний герой бореться з протиборчою силою і завжди перемагає добро. Розв'язка - це подолання втрати, і зазвичай головний персонаж набуває вищого соціального статусу.

Соціально-побутові казки, як і казки про тварин, мають однакову із чарівною казкою композицію, але побутові казки якісно відрізняються. Побутова казка міцно пов'язана із реальністю. Тут існує лише один світ – земний. Якщо чарівна казка має більш менш визначену формулу - свої зачини, кінцівки, спільні місця, то побутова казка може починатися як завгодно [108, р. 112].

Отже, завершуючи розділ слід коротко підсумувати. Казка, народна казка, не зважаючи на різноманіття наявних в літературі визначень, характеризується перша за все міцним зв'язком з поняттям міф. Цей зв'язок має генетичний характер. Казка розвивається з міфу і базується на його основі. Для казки не властиве виражене жанрове і сюжетне різноманіття. Різні дослідники в різні часи виділяли декілька десятків базових сюжетів і до десятка базових героїв чарівних казок.

Англійська народна казка, в свою чергу, також є досить цікавим феноменом. Перш за все хоча б тому, що англійська мова не випрацювала спеціального терміну для загального окреслення цього явища. До тепер в англійській мові виокремлюються «чарівні оповідання», «легендарні оповідання», «народні оповідання». Не вирізняється англійська казка на тлі

сусідніх кельтських та інших європейських казок різноманітністю сюжетів та героїв. Одна з основних причин, що пояснюють це явище, пояснює це явище є досить активний вплив на народну культуру модернізаційних процесів, які перемістили увагу з чарівного елемента на морально-етичну складову казки. Казки, як наслідок, стали менше нагадувати свою міфічну першооснову, а більше відповідати вимогам, що ставляться до літературного твору – магічне поступово замінилося у казці практичним і повчальним.

РОЗДІЛ 3

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ГОЛОВНИХ ГЕРОЇВ АНГЛІЙСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК

3.1. Способи називання людей, тварин та міфічних створінь в англійських народних казках

Невід'ємним елементом казок є персонажі. У більшості випадків це люди, тварини або ж міфічні створіння. Образ людини, тварин та міфологічних персонажів, актуалізований у мові англійської народної казки, складено з ЛБ різних частин мови, що належать до лексико-семантичного поля «Біологічна та соціальна характеристика казкових героїв». У свою чергу це поле утворює тематичну групу, яка описує методи номінації окремих осіб та груп, зовнішній вигляд героїв, їх фізичний та емоційний стан, інтелектуальні характеристики та особливості міжособистісних відносин.

В основу номінації окремих осіб в англійській народній казці покладено різноманітні ознаки біолого-фізіологічного, психологічного та соціального характеру.

Найбільш численними є випадки номінації осіб на основі лексики, яка характеризує соціально-трудова відносин людини. Вони становлять окрему тематичну групу, а в її основі лежить ознака приналежності людини до певної професійної групи. Так, особи, які мають спеціальні професійні навички, представлені в казці, в основному, назвами ремісничих та працівничих професій (baker, smithy, oarsman, butcher); слуг, що виконують роботу в домі та при дворі (butler, valet, washerwoman, coachman); осіб, зайнятих працею в сільському господарстві (farmer, herdboy, ploughman, cow-keeper); професій зі спеціальною освітою та підготовкою (judge, musician, teacher, sword-dancer). Для казкової картини світу характерні

різноманітні найменування чаклунів і чарівників (witch, witch-body, witch-wife, sorceress, necromancer), що свідчить про важливість присутності цього виду заняття у житті казкового світу.

Досить поширеними у казках лексичні значення з урахуванням особливостей поведінки головних персонажів. На приклад, людина отримує в казці ім'я відповідно до того, який вид психічної, емоційної, фізичної діяльності вона зараз виконує: listener, singer, bearer, watcher тощо. В основі номінації лежить лексика, яка вказує на специфіку поведінки та способу життя (gossip, baby, vagrant); розумові здібності (addle-pate, blockhead, fool); особистісні якості (hero, sinner, innocent, cheat, liar).

У цій тематичній групі різноманітніше порівняно з позитивно забарвленими іменниками (hero, innocent, darling) представлені лексеми, що містять негативні конотації. В окремих випадках спостерігається явище вторинної номінації, в основі якої лежить схожість поведінки людини та характеристик, що часто приписуються тваринам (lamb, goose, toad). Внаслідок зазначеного метафоричного перенесення, що виявляється у створенні зооморфічних найменувань осіб, має місце розвиток пейоративної оцінки на основі нейтрального значення лексичної одиниці.

Окремі тематичні групи складають позначення осіб на основі родинних зв'язків, зокрема, назви близьких та далеких родичів, пов'язаних різним ступенем спорідненості (cousin, wife, great-aunt, step-sister, bride); біолого-фізіологічних та антропологічних властивостей (babe, bairn, female, junior); соціального статусу, включаючи номінації титулованих осіб та осіб, які займають високе соціальне становище (king, cardinal, lord, earl), а також позначення підданих та осіб більш низького звання (pauper, carl, knight). В останній тематичній групі слід зазначити безумовне домінування іменників, що позначають осіб благородного походження як чоловічої, так,

рідше, та жіночої статі. До них належать duchess, countess, queen, gentlewoman тощо [109, р. 71].

Таким чином, найбільш значущими ознаками, що визначають лексичний спосіб номінації людини, є сфера її професійної активності, особистісні якості, моральний образ та особливості її поведінки. Дещо рідше характер іменування особи заснований на відносинах кривності або співвідносний з біологічною природою людини та її соціальним статусом.

Подібні властивості лежать знаходять відображення в основі іменування груп та об'єднань людей. До таких груп належать військові та цивільні особи і вони позначаються військами або військовими одиницями – army, regiment, troop тощо. Також до таких прикладів можна віднести організовані об'єднання та неорганізовані скупчення людей як cavalcade, pair, procession тощо. Відносно чіткі назви отримали в англійській народній казці назви соціально-політичних груп, що характеризують сукупності осіб за ознакою їх насамперед класового походження (the well-to-do, nobility, gentry) та місцем проживання (townsfolk, country people, countryfolk). В окремих випадках ознакою номінації сукупності осіб були їх біологічна характеристика (mankind, women-folk, men folk), національно-споріднені відносини (tribe, family, generation) та загальна діяльність (team, crew, gang).

Разом з людиною тварини є активними героями англійських народних казок, які у казковій картині світу детальну репрезентацію. Серед назв представників фауни, зафіксованих у мові англійської народної казки, переважають іменники – позначення свійських тварин – colt, rabbit, cow, milker, hare, fox, bear, wolf, deer тощо. Група назв домашніх тварин, навпаки, відрізняється у казковій картині світу великим схематизмом у порівнянні з сукупністю номінацій птахів лісів та полів. Інші групи назв тварин: риб (roach, trout), черв'яків, павуків і комах (worm, bee, ladybird),

ракоподібних і молюсків (shrimp, erogan, crab), плазунів та земноводних (adder, frog, toad) є нечисленними.

В основі позначення доместифікованих птахів і тварин лежить явище синонімії (pussy, puss, kit/cat; chikin/chicken, chickabidy; cock, rooster, cock-a-doodie-do). Відмінними рисами, покладеними в основу іменування свійських тварин і птахів, є їх вік, цільове призначення, фізіологічний стан, особливості поведінки (sheep, ewe, mother, lamb, orphan lamb, nuss lamb, twin, bacon-pig, swine, nestleripe young pig), milker, mouser). Назви неприручених тварин таких закономірностей не відбивають. Крім того, поряд із позначеннями тварин, які використовуються людиною в господарстві або мешкають на території проживання етносу, англійська народна казка містить назви екзотичних представників фауни, не властиві Британським островам та європейському континенту (monkey, ape, lion, tiger, leopard, elephant).

Номінації тварин відбивають у казці цілий комплекс архаїчних вірувань, властивих суспільству на ранніх етапах його розвитку. Мова казки зберегла найдавніші уявлення людини про тотемних тварин - божествах і покровителів окремих племен, які виступають у текстах як чарівні помічники. До таких помічників слід віднести, передусім, теля (calf, bull-calf) [16; 26]. Лексема *bull-calf* є композитом з невизначеним семантичним змістом, характерним для слів фольклорних текстів. До складу лексеми *bull-calf* входять іменники – назви тварин, що відрізняються віковими характеристиками (bull і calf), що призводить до формування у слова узагальненого значення [96, с. 143–144].

Здатність людини трансформуватися в тварину і знову повертати собі людську подобу, так само як і насильницьке перетворення героя на тварину, що виявляються в мові казки, в більшості випадків, у заміщенні антропонімічної номінації зоонімічної, є також залишкові форми тотемних

уявлень, пов'язаних з набуттям давньою людиною магичних властивостей та сили тотемної тварини. Залишкові уявлення про тотемістичний інститут архаїчного суспільства акумульовані в лексемі *bird-husband*, компонентом якого є лексеми *bird*. Героїня казки «Три пір'їни» («*Three Feathers*») не повинна бачити свого чоловіка, що приходив до неї ночами, але порушила заборону. При світлі свічки її чоловік перетворився на птаха («*But scarcely had she seen him when he began to change into a bird*» [41; 45], покинувши її. Надалі у тексті казки щодо його іменування (незалежно від цього, у вигляді – людському чи тваринному – він був) використовувалися лексеми *husband* і *bird-husband*, які у ролі контекстуальних синонімів.

В англійській казці широкого поширення набули приклади перебування героя у вигляді зміїв, змієподібних драконів з їхньою відповідною назвою *worm* [38]; птахи – *bird, dove, goshawk*; бугая – *bull*; ведмедя – *bear* [2; 45; 29].

Перетворення героя в тварину може розумітися і реалізовуватися в тексті частково, наприклад, в образі дівчини з головою вівці. («*when Ann lifted the lid off the pot, off falls her own pretty head, and on jumps a sheep's head*» [7]. До непрямих свідчень належать окремі слова та словосполучення, які називають ті чи інші властивості тварин. Так, про те, що в казці спочатку було перетворення дівчини в кішку, можна здогадатися по фразі, що збереглася «*she only briskly shook her ears, and said nothing*», перша частина якої називає дію, типову для всіх представників сімейства котячих.

Відьми, змінюючи свій вигляд, традиційно перетворюються на земноводних (*toad, frog*) або зайців (*rabbit, hare*) і мають домашнього духу (так званий *imp/impet* – «біси, чорт; демон» або *familiar* – «домашній дух») у різних тваринних обличчях [31; 32]. Однією з причин наділення зайця в англійській фольклорній традиції магичними властивостями, очевидно, є

ознака, покладена основою його номінації. Свою назву в англійській мові заєць отримав за забарвлення вовни, оскільки hare буквально означає grey animal [100, р. 274]. Сірий колір зазвичай трактується як символ невизначеності, перехідного стану, сутінків. Він знаменує наближення ночі – найтаємничішого часу доби. Ці конотації, ймовірно, і визначили символічне значення лексеми hare. Слід зазначити, що, незважаючи на те, що заєць і жаба відносяться до різних груп тварин – звірів і гадів – їх зближує символічне значення магії та перетворення, що проявляється у називанні відьми, що прийняла вигляд однієї з цих тварин, його ім'ям.

Домашні духи відьом і чаклунів можуть приймати в казках зооморфний вигляд, отримуючи одночасно зі своїм безпосереднім ім'ям і тваринні номінації «*be her imp, her imp, who could ... turn himself into divers shapes*» [32].

Кріт є одним із тварин втілень духів, що пояснюється його функціями у системі архаїчних народних уявлень. Поєднуючи у собі риси тваринного і надприродного істоти, він символізує зв'язок із потойбічним світом; магичний характер матеріальних трансформацій, зближуючись із образами жаби та зайця. Відповідно, у казковій картині світу mole, hare, rabbit, frog і toad характеризуються тотожною міфологічною символікою.

Крім вище перелічених лексичних одиниць, подібним міфологічним значенням у лексиконі казки мають номінації змії (snake, adder) [13; 14; 29, 18;]. Етимологія лексичної одиниці *snake* [105, р. 446] підтверджує факт приналежності тварини, що позначається до групи гадів, що і пояснює характер символічного значення слова. Крім того, в текстах казок іменування земноводних і плазунів можуть зустрічатися у вузькому контексті, позначаючи випробування, яким герой піддається в потойбічному світі («*There will come all manner of frogs and snakes, and some*

will try to get into your eyes and your mouth, but mind, don't stir the least bit or you will turn into one of those things yourself») [29].

Наявність у іменника *adder* тотожного символічного значення обумовлено його етимологічним значенням «змія» [105, р. 5;], що дозволяє говорити про тому, що ця лексична одиниця зберегла у тексті казки своє первісне значення, будучи абсолютним синонімом до лексичної одиниці *snake*. Вживання цих іменників у тексті казки у вузькому контексті, ймовірно, має на меті посилити ідею чисельності трансформацій, яким зазнав герой, і, отже, силу чар, що діяли на нього.

Then ...an adder was skipping through her arms, but still she held on; and then they turned him into a snake that reared up as if to bite her, and yet she held on. Then suddenly a dove was struggling in her arms, and almost flew away. Then they turned him into a swan, but all was in vain ... [18].

З наведеної цитати видно, що людина, яка перебуває під владою ельфів, перш ніж знайти свій первісний людський образ, по черзі перетворюється то на змію, то на птицю, що дає підставу припустити схожість символічного значення цих лексичних одиниць, що їх позначають. Міфологічне значення потойбічного світу, світу мертвих у гіпероніма *bird* та назв видів птахів, проявляється в тому, що в казках душа вбитої героїні набуває образу птиці [37]; птахи є приналежністю міфологічних істот або ще одним їх виглядом [4; 5; 51; 19; 28]. Всі ці функції в казці виконують ворон, курка, качка, гусак, лебідь, ластівка, отже, в семантиці їх назв *raven, hen, duck, goose, swan, swallow* акумульовані подібні семантичні міфологічні уявлення.

Номінації низки свійських тварин (*cow, horse, steed, sheep*) крім прямого найменування реалізують у казковій картині світу міфологічне значення. Корова, кінь та вівця, будучи домашніми тваринами. У текстах казок на периферії потойбіччя герой зустрічає корів і овець, коней [51; 36].

У давнину корова мала властивості оберега, у зв'язку з цим стає зрозумілою її функція не тільки годувальниці, а й помічниці в казці. Крім того, у казкових текстах корова згадується у безпосередньому зв'язку з надприродними істотами (наприклад, ельфами) або є одним із тварин втілень казкових істот [26], що також наголошує на символічній природі даного образу.

Репрезентовані в казковій картині світу позначення домашніх тварин уможливають вивчення ролі кожної з тварин у житті англійського селянства та їх місця в системі міфологічних уявлень, оскільки найбільш яскраво вираженим символічним значенням серед звірів мають саме тварини, приручені людиною (корова, бик, кінь, собака, домашня птиця). Крім звірів і птахів у язичницькій свідомості як представники потойбічного світу виступали також риби, земноводні та плазуни (гади).

Серед назв надприродних істот, які складають окрему тематичну групу, слід підкреслити як позначення істот нижчого демонарію, і істот, віра у яких обумовлена розвитком християнських поглядів. До однієї з найчисленніших груп належать фейрі (fairy, ferlie, elf); водяні та русалки (mermaid, watter-wife); будинкові та гобліни (swamp-bogle, bogie, boggart); дракони (worm, dragon, monster); велетні (ogre, giant); грифони і блукаючі вогники (griffin, will-o'-the-wisp). Друга група представлена назвами примар (sperrit, ghost); безтілесних духів (angel, imp, familiar), серед яких найдокладнішою є група слів на позначення диявола (deil, devil).

Для традиції англійської народної казки властиві численні назви фейрі. Лексикографічні джерела дають їм багато визначень. Наведемо кілька прикладів. *Fairy* – «a usually small imaginary figure with magic powers and shaped like a human» або «фея; чарівниця; ельф». Зустрічається визначення elf – «a small fairy with pointed ears which is said to play tricks on people» або «(фольк.) ельф; фея». Дослідники підкреслюють, що лексична

одиниця *elf* витіснена з широкого вживання запозиченої з французької мови лексемою *fairy*, поступово набула піднесеного, стилістичного забарвлення [110, р. 109]. *Pixy* – «a small fairy believed to enjoy playing tricks on people» або «ельф; фея». *Sprite* – «a fairy, especially a playful graceful one» або «1) ельф; фея 2) домовий, водяний, русалка, лісовик тощо».

Аналіз наведених дефініцій дозволяє говорити про те, що в двомовних лінгвістичних словниках семантика перерахованих лексем тлумачиться однозначно, що надає іменникам статус стилістичних синонімів. Спеціалізовані енциклопедичні словники [71, с. 311] дає підставу розглядати значення лексеми *fairy* як найбільш узагальнене та стилістично нейтральне. Значення решти лексем можна трактувати як похідні від цього.

В окремих казках текстах лексичні елементи, що позначають цю групу міфологічних істот, можуть виступати абсолютними синонімами. У корнуолській казці «The Tulip Pixies» у мові оповідача у вузькому контексті більш піднесена форма *elves* поєднується з ім'ям *pixie* для номінації однієї і тієї ж групи істот, що свідчить про зниження стилістичного статусу лексеми. («*Her cottage був близько до pixie field, de Green rings stood in the grass. Now some folk say fairy rings as caused by the elves catching colts*» [43].

Особливий інтерес серед позначень фейрі викликає назва *hyter sprite*, в якій лексична одиниця *sprite* є скороченням від *spirit* [105, р. 456], що, по суті, і дозволяє віднести це ім'я до евфемізму за аналогією з такими назвами, як *water spirit, for est, strom spirit, house spirit* та *evil spirit*.

Ставлення до цих істот, закріплені в лексичній одиниці *hyter sprites* зберігаються окремі загальні властиві їм характеристики. Однією з таких характеристик є наділення їх рисами та виглядом птиці: добрячки можуть набувати образу ластівок («*liddle, brown sand-swallows*»), а їхня близька присутність супроводжується щебетанням, схожим на пташину.

Важливо, що в основі номінації міфологічних істот лежать такі ознаки, як біологічна стать (*sea-woman, merryman*), зовнішній вигляд (*monster, manikin*), вік (*fairy-child, baby*), фізіологічний та психічний стан (*fairy-mother, elf-mother*), функціональні характеристики (*will-o'-the-wisp*); соціальний статус серед собі подібних (*queen*) [8].

Слід відокремити групу лексичних одиниць для позначення нижчого демонарію і способи їхньої номінації яких досить різноманітні (*swamp-bogle, bogle, bogie, boogie*). Згідно з визначенням лексикографічних джерел, ці лексичні одиниці характеризуються подібним значенням, позначаючи страхіття, привид, примара. Діалектними позначеннями надприродних істот, що мають подібні характеристики, є *bugaboo, bugleboo, bogil-bo* і *bogle*, характерні для Шотландії та північних територій Англії, а також *boggart* і *boggard*, що мають поширення в Ланкаширі та Йоркширі.

Кожен із компонентів є цілком самостійною лексичною одиницею, але поряд з іменником *will-o'-the-wisp* може бути використаний для іменування надприродного персонажа, який бачиться у вигляді істоти, що тримає в руках запалену соломку замість смолоскипа.

Характеристика міфологічного персонажа може також досягатися за допомогою словотвірних засобів: використання суфікса **-kin**, за допомогою якого утворюються димінутиви, дозволяє створити образ героя маленького зросту (*manikin*) [105, p. 253].

Окрім прямих найменувань в аналізованій тематичній групі досить поширені евфемізми (*dickens, fiend, owd chap, little people, evil spirit*). Це пояснюється тим, що у народі існувала певна заборона на пряме називання надприродних істот чи сил. Прояви таких заборон збереглися зокрема й у тексті казок ("*was the name they went by, але nobody talked o 'en at all - 'twadn't considered lucky*" [28] Наприклад, для іменування русалки в тексті казки крім лексичної одиниці *merrymaid* використовуються перифрастичні

номінації (*a fairer woman, the comely creature, the beautiful creature, the fair one, people of the ocean, women of the sea, this devil of a fish, the sea-woman*). Русалка, говорячи про людей, також воліє використовувати описові конструкції, не порушуючи, таким чином, встановленого табу [8].

Таким чином, в іменах міфологічних персонажів відображається ціла низка найважливіших для архаїчної свідомості ознак (зовнішній вигляд, вік, функціональні характеристики та ставлення до людей), в основі яких лежать як язичницькі, так і християнські вірування.

3.2. Характеристика якостей і властивостей героїв казок та їхні соціальні характеристики

У казковій картині світу казкові герої (люди, тварини, міфологічні персонажі) детально характеризуються, насамперед, як біологічний організм із усіма властивими їм особливостями фізичної будови, фізіологічними процесами та психічними властивостями.

Природа людини у казці представлено двома сторонами – тілесною і душевною, вираженими у мові лексемами *body* і *soul*. У казкових текстах докладно описано біологічну будову людини за допомогою іменників, що безпосередньо співвідносяться з гіперонімом *body*: позначень основних частин тулуба (*hid/head, neck, waist*); частин голови (*eye, face, ear, jaw, teeth*); кінцівок та частин скелета (*ann, limb, leg, rib, skeleton*); шкіри та волосся (*beard, whiskers, skin, lock, hair*); внутрішніх органів (*heart, insides, liver*). Крім назв основних частин тіла докладною описується в мові казки кістки (*bone, breast-bone, skull bone, knee-bone*) та пальці (*toe, toe-nail, finger, finger-nail, forefinger, thumb, finger-tip, little finger*).

Мовний образ тварини складається з позначень тулуба та його основних частин (*horseback, flesh, side, muzzle*); частин голови (*tongue, horn,*

beak); кінцівок та частин скелета (*wing, paw, leg-bone*); шкіри та волосся, пір'я (*hide, skin, feather*); внутрішніх органів та субстанцій (*bladder, gall, sweetbread*). В описі зовнішнього вигляду міфологічних істот беруть участь лексеми, які передають як людські, так і тваринні риси (*snout, jaw, chops, horn, hide, skin, limb, conger-tail*), реалізуючи в казковій картині світу антрополоморфний образ інших істот світу.

Лексеми – позначення частин тіла – мають у мові казки особливе символічне значення, реалізованим у певних подібних контекстах. Використовуючись при описі образів казкових героїв, вони у своїй семантиці містять у прихованій формі найдавніші уявлення людей про устрій та закони світу.

Око, що репрезентується лексемою *eye*, є джерелом магічної сили. Здобути перемогу над велетнем герой може лише позбавивши його зору [21]. Героїні, що порушили заборону ельфів на використання чарівної мазі, у покарання втрачали здатність бачити, тобто. разом із оком втрачали надприродні здібності, що дісталися їм обманним шляхом [50, 34].

В описі зовнішності міфологічного персонажа особлива увага надається його очам [5; 8; 28; 20]. Опис очей персонажів казки супроводжується вказівкою на їх кількість (*one-eyed*), форму (*gogle*), колір (*lovely sea-green, green*), фізичні характеристики (*wall-eyed, squinny-eyed, squinny, fiery-eyed*) та особливості погляду (*piercing, glaring*).

Можна припустити, що лексична одиниця *wall-eyed, squinny-eyed, squinny* близькі за своїм символічним значенням прикметник *blind*, яке позначає пережитий стан нездатності відчувати, тобто, смерті, оскільки детермінують міфологічне походження персонажів, наділяючи їх надприродними здібностями [46]. Крім того, в істот, що належать до потойбіччя, можуть горіти вогнем ока (*fiery-eyed, fiery eyes, his goggle eyes*

were like flames of fire), що також свідчить про наявність у них магічних властивостей [51].

Голова та волосся, що позначаються в казкових текстах лексемами *head* і *hair*, традиційно є уособленням життєвої сили, енергії та могутності, тому міць надприродних істот (частіше велетнів) в англійських казках характеризується за допомогою позначень їх багатоголовості (*a monstrous giant with two heads дуже terrible beast with three heads, 2-headed four-horned beasts*) [36; 4].

У тексті міфологічне значення лексеми *hair* проявляється у тому, що вплив героя через його волосся дозволяє противнику знайти над ним владу. Владу над поневоленою людиною можна розглядати як наслідок або фізичної переваги противника, або його надзвичайної магічної сили, тому будь-які маніпуляції з волоссям трактуються як спроби зачарувати [37].

Символічне значення волосся як місця магічної сили посилюється у казках завдяки використанню лексем *hair* та *comb* у вузькому контексті. Гребінь є неодмінним атрибутом русалок: *I combed the broken sea-weed, shrimps, crabs and sea-fleas out of my hair; she took from her hair a golden comb in handle of pearl* [8]; і людей, що перебувають у владі чаклунських чар ("*there sate Burd Ellen, combing her golden hair with a silver comb*" [51]).

Важливість таких частин тіла, як волосся та голова, знаходить відображення у дуже деталізованій лексичній репрезентації їх властивостей. Позначення густого волосся (*shaggy, hairy, stubbly, woolly like, bristling*) і сплутаного волосся (*matted, tangled, cotted*) характеризують їх власника як такого, що має магічні властивості з потойбічного світу. Так, волосся велетня порівнюється зі зміями: «*the locks ... were like curled snakes or hissing adders*». Опис волосся русалки здійснюється за допомогою таких слів і їх поєднань, як «*golden-coloured hair ... shone like sunbeams on the sea*»,

«golden ringlets», «*her hair was so abundant that it fell around and covered her figure like an ample robe of glittering gold*» [8].

У старих людей у потойбічному світі зазвичай довге сиве волосся: «*long grey hair*» [29]. Ці приклади свідчать, що найбільш значущими властивостями волосся, закріпленими в казковій картині світу лексичними засобами, є колір і довжина (густота) як індикатори чаклунської сили.

Волосся виконує функцію не тільки вмістилища магічної сили, а й душі, тому арфа, зроблена з кісток і волосся загиблої дівчини, містить у собі її душу, яка викриває вбивць. Тотожним символічним значенням мають лексеми *bone, finger, toe, nail*. З ними пов'язана заборона ламати кістки мертвої тварини, яка знайшла вираз у словах короля ельфів «*let no bone be broken*» [45].

Магічні властивості зубів і нігтів, за народними уявленнями, також залежали від їх розміру, що й зумовило появу в тексті казки поєднань, що позначають їх іменників з інших частин мови, що вказують на їхню величину. Наприклад, «*his finger- and toe-nails had not been cut for many thousand years*» [29].

З погляду міфологічної семантики цікава і лексема *blood*, оскільки кров завжди мала особливе сакральне значення для стародавньої людини і була неодмінним атрибутом багатьох ритуальних дій і обрядів утилітарного призначення, одним з яких є обряд ініціації, що представляв собою сукупність дій ритуальних характерів. властивостей тварини-покровителя і, як наслідок, нового соціального статусу. Англійська народна казка зберегла архаїчні уявлення про знаходження ініційованого у стані тимчасової смерті та містить такий опис кривавого обряду:

Why! a wide saloon lit with many candles, and all round it, some hanging by their necks, some seated on chairs, some lying on the floor, were the skeletons

and bodies of number of beautiful young maidens in their wedding-dresses that were all stained with blood [11].

Таким чином, наведений ілюстративний матеріал свідчить про те, що, називаючи різні частини тіла, іменники *head, eye, hair, bone, finger, toe, nail, tooth, blood* мають схоже значення.

Характеристика зовнішнього вигляду героїв складається з опису зовнішності, зростання, особливостей статури та індивідуалізують героя рис. Іменники і прикметники, що передають узагальнену характеристику зовнішнього вигляду персонажів, зазвичай містять у своїй семантиці нейтральну або позитивну оцінку (*figure, appearance, handsome, beautiful, comely, beauteous*). У рідкісних випадках лексеми цієї тематичної групи передають негативне ставлення того, хто говорить до зовнішності внаслідок її потворності або незвичайності (*deformity, ugly-looking, igsome, disfigured*).

У казках також міститься опис росту (*great, fill-growed, tiny*) та особливостей статури героїв (*dry-boned, gaunt, slim*) за допомогою прикметників. Однак найбільш докладну лексичну репрезентацію в мові казки отримує індивідуалізований образ персонажа, що включає в себе характеристику особи та її частин (*blotched, wrinkled, white-faced*); волосяного та шкірного покриву (*clear, scaly, woolly like*); тулуба та його частин (*headless, club-footed, hump-backed*).

Позначення фізіологічних процесів, дій, станів та фізичних властивостей, репрезентованих іменниками, прикметниками та дієсловами, організовані в опозиції життя та смерті (*live, fare, living* і *die, perish, dwine, death, doom*); здоров'я та хвороби (*thrive, prosper, healthy, safe* vs *faint, sicken, pine, sore*), бадьорості та сну (*awake, rouse* vs *sleep, doze*).

З точки зору побудови казкового наративу така опозиція як життя та смерть і бадьорість та сон є ідентичними, оскільки одним із видів смерті

для людини є сон, під час якого душа залишає тіло. Сон героїв у будинку в лісі в деяких казках можна розглядати як прояв тимчасової смерті. Стан сну, дрімоти міг бути також викликаний впливом на героя чарівних чар і заклинань. Здатність героїв залишатися довго в стані бадьорості, тобто не заснути, допомагала їм виживати [4]. Таким чином, в архаїчному свідомості сон асоціювався зі смертю і міг бути викликаний шляхом магічного впливу на людину [89].

Номінації позитивних та негативних емоційних переживань казкових героїв часто організовані в опозиції радість та горе, смуток (*joy, gladness, gay* та *grief, woebegone, sorrowful*); щастя та нещастя (*happiness, blithe* та *unhappiness, unlucky*); любов та ненависть (*love, affections* та *loathing, hate, detest*); спокій та збудження (*peace, quiet, quietnis, comfort, frozen* та *fever, flutter, excited, prick up ears*).

З усіх можливих способів переміщення найбільш детальну репрезентацію в мові казки отримали переміщення сушею: *trudge, journey, escort, ride, creep, etc.*; позначення переміщення морем чи повітрям (*swim, row, fly, flitter*) менш різноманітні, що в цілому виробляє в казковій картині світу типовий для англійського народу характер переміщення [87, с. 316].

Інтелектуальна сфера героїв актуалізована в казковій картині світу позначеннями здатності мислити та міркувати (*senses, wisdom, ponder, cast about*); ступеня вираженості інтелектуальних якостей (*wise, clever vs sheepish, cock-eyed*); швидкості протікання розумових процесів (*sharp, nimble, vitty*); переконаності в чомусь (*sure, certain vs unbelievin', doubtful like*) і помилковості суджень (*galushion (= ignorance), ignorance, mistaken*). Слід зазначити, що серед іменників та дієслів цієї тематичної групи переважають нейтральні та позитивно забарвлені лексеми, тоді як серед прикметників є показниками відсутності чи недостатнього розвитку розумових здібностей у героїв казки.

Це можна пояснити присутністю в корпусі аналізованих текстів побутових казок та сатиричних анекдотів, головні герої яких висміюються через свою дурість та дивакуватість. Так, у казці «The Wise Men of Gotham» жителі села називалися *wise men*, хоча всі їхні вчинки свідчили про протилежне. Поряд із згаданою іронічною номінацією в тексті є і їх пряме ім'я, що відображає особливості їх поведінки (Gotham Fools) [Ріордан 1987: № 14]. Подібну характеристику позначають лексичні оліниці *poor/bigger fool, his foolishness*, і ними позначається герой казки «A Pottle o' Brains», заповітним бажанням якого було купити трохи розуму (*a pottle o' brains, ord'nar/common-like brains*) [1].

Інколи лексичні номінації інтелектуальних якостей і властивостей використовуються в казкових текстах в якості експресивного засобу: нетверезий селянин, який прийняв опудало за людину, яка має намір його пограбувати, у своїй промові поряд з негативно маркованими словосполученнями *dirty waggabone* і *stealing rascal-eyed* має значення «тупий, безмозкий».

Таким чином, за допомогою іменників, дієслів та прикметників у мовній картині світу англійської народної казки спостерігається детальне відтворення особливостей біологічної будови, зовнішності, емоційної та інтелектуальної сфер казкових персонажів, у ролі яких виступають люди, тварини та надприродні істоти. Основні номінації частин тіла живих організмів характеризуються яскраво вираженою тотожною міфологічною символікою, що обумовлена синкретизмом архаїчного мислення. Детальна номенклатура позначень дій та рухів як проявів активності та мобільності героїв детермінує динамічний розвиток подій у казці.

РОЗДІЛ 4

ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД АТРИБУЦІЇ ДОВКОЛИШНЬОГО СВІТУ В АНГЛІЙСЬКІЙ НАРОДНІЙ КАЗЦІ

4.1. Аналіз лексики на позначення особливостей побуту в англійській народній казці

Особливе місце у текстах англійських казок займають описи будинку ззовні та його внутрішнього оздоблення. Способи іменування житла залежать від виконуваної функції конкретних об'єктів (*shelter, haunt, hiding-hole, hole, refuge*), місця їх розташування (*turret, hermitage, cottage, farmhouse*), особливостей їх зовнішнього вигляду та стану (*estate, castle, den, cell, hovel, palace, ruins*). Позначення господарських будівель представлені, в основному, назвами різноманітних виробничих приміщень та будівель (*brewhouse, millhouse, washhouse, scullery, bakehouse*) та приміщень для худоби (*sheep-hut, fold, lambing-shed, neat-house*).

До імен елементів, що створюють цілісний образ окремого будинку чи господарства, відносяться номінації різноманітних огорож (*moat, battlement, drawbridge, hedgerow*), двору чи його частини (*garth/yard, farmyard*). Особливості облаштування житла відображаються в семантиці таких лексичних одиниць як господарські чи інші приміщення у будинку (*cellar, armory, ballroom, pantry-room*); житлових приміщень (*chamber, room, parlour, bedroom, bedchamber*) та конструктивних елементів приміщення (*hall-door, balcony, floor, roof, thatch, chimney-piece, hearth*).

Образ будинку як житлової будівлі з господарськими будівлями, що належать йому, і обгородженим простором навколо нього займає значне місце в мовній картині світу англійської народної казки. Це пояснюється тим, що будова, в якій жила людина, була безпечним для нього місцем у невідомому і ворожому світі і була центральною частиною простору, що

займає місце лівого елемента в визначальній відношенні людини до світу опозиції свій та чужий. Дослідниця Є. Філіппова справедливо зазначає, що у фольклорній картині світу образ будинку розглядається як свій замкнутий і захищений простір [93, с. 38].

Важливими конструктивними елементами будинку слід вважати вікно та двері, що позначаються у казковій картині світу лексемами *window* та *door*. Вони обмежують простір будинку і одночасно є отворами, що з'єднують «свій» та «чужий» світи. Казкові тексти містять приклади, коли істоти іншого світу стукають у вікна і двері, очікуючи, коли людина впустить їх до будинку [2; 48] або сидять біля порогу, наводячи жах на людину [20]. Так, наприклад, як в казці «The Hedley Kow»: «*Sometimes he would call them out of their beds by imitating the voice of their lovers at the window*» [26].

За допомогою дверей сама людина може потрапити зі «свого» світу до «чужої». Чайльд Роланд з однойменної казки («Childe Rowland») проникає в Темну Вежу короля ельфів, обійшовши тричі проти сонця зелений пагорб і промовивши відповідне заклинання. Тільки після цього в пагорбі з'являються двері, що пропустили його у світ, недоступний смертним: «*Now when he had gone round the third terrace saying: "Open fast, open fast, let me in at last," what should happen but that he should see a door in the hillside. And it opened and let him in. Then it closed behind him with a click, and Childe Rowland was left in the dark; for he had gotten at last to the Dark Tower of the King of Elfland* [51]».

Подібні функції у казці виконують ворота або отвори в огорожі сама огорожа, представлені лексемами *hedge* та *gate*. Головну функцію дверей як входу в інший світ знаходить відображення у мові казки у відповідному наборі лексичних одиниць: «*it divided, and let her through*», «*the hedge closed, and the thorns ran into her flesh*», «*it opened and let him in*» [23].

Матеріали казок свідчать, що не всі приміщення в будинку однаково безпечні. Одним із небезпечних місць у будинку є кухня, оскільки саме в ній розташовується піч, вогнище, що позначається в казковій картині світу лексемами *fire, fireplace, hearth*. Згідно з казковою традицією, на кухні можна було зустріти істот іншого світу, які там жили. Образ брауні - одного з домашніх духів – безпосередньо пов'язаний з цим приміщенням у будинку, оскільки ночами він наводив у кухні порядок («*it would clear away things for them, and make everything tidy in the kitchen*»), а плащ як винагорода за його послуги був залишений людьми біля каміна («*So they made a cloak of Lincoln green, with hood to it, and put it by the hearth*») [22].

Серед будівель, що знаходяться на території двору, найбільш небезпечними можуть вважатися комора, корівник, маслоробня, пивоварня, які в мові казки актуалізовані іменниками *barn, milk-house, cowshed, dairy, brewhouse*. Саме в цих місцях найчастіше можна було зустріти міфологічних істот [40] або помітити ознаки їх присутності, наприклад, порожній глечик і монетку як плату за молоко [15].

Внутрішнє оздоблення будинку репрезентовано в англійській народній казці номінаціями окремих предметів меблів та їх елементів (*bed, cradle, table, settle, stool, chair, oven* тощо); інструментів та виробів, що використовуються у побуті (*clock, candle, tallow-dip, taper, strap*); предметів особистого побуту (*comb, comb-prong, bacco-pipe, spectacles*), кухонного начиння (*plate, jug, cup, teacup, pan*), а також декоративних елементів та предметів розкоші (*curtain, cushion, bolster*).

Лексичні одиниці цих тематичних груп відіграють найважливішу роль, створюючи описовий образ англійського селянського будинку та його внутрішнього оздоблення в народній казці:

On the wooden chimney-piece are a pair of brass candlesticks, and a brass pestal (sic!) and mortar, all very bright, a tinder box, and two white china dogs, with black ears and gilt collars, and various oilier small articles.

A settle is placed obliquely in front of the hearth, springing from one corner of it, and acts as a partition, dividing the main portion of the room from the fireside [5].

Найважливішим символічним значенням в англійській казці мають назви предметів, призначених для приготування їжі, зберігання та перенесення речей (*bag, snuff-box, salt-box, etc.*).

З лексемою *bag* у казці пов'язані епізоди знаходження героя всередині сумки чи мішка [9; 27] розрізання мішка, що імітує розпарювання власного живота [5], а також ситуації викрадення і перенесення героя в мішку казковою істотою, які в сукупності представляють різні способи проникнення в світ ірраціональний. У зв'язку з цим подібні функції в казковому тексті виконують лексеми *copper, pot і oven*, оскільки в котлах, горщиках і печі добрі герої ховалися від небезпеки, які антагоністи перебували у тимчасовому ув'язненні чи гинули [44]. В окремих випадках знаходження всередині предмета заміщається в казці зазіранням у нього або присутністю поруч із предметом за збереження символічного значення слова, що його позначає. У казці «Kate Crackernuts» одна з героїнь, зазірнувши в котел, набуває часткового зооморфного вигляду. Трансформація звичного вигляду є однією з ознак знаходження ініційованого в іншому світі, у світі мертвих з метою набуття необхідних магичних властивостей та покровителя (тотемна тварина, духу). Невипадково перевдягання героїні як один із можливих способів зміни вигляду супроводжується виконанням нею обов'язків судномийки [7].

Особливо слід згадати такі об'єкти як житла надприродних істот, що позначаються в казковій картині світу лексемами *bottle і snuff-box* [12; 24].

На думку І.Б. Лутовинової, табакерка генетично пов'язана з кисетом та огнивою – «традиційними засобами виклику духів» [77, с. 80].

Таким чином, незважаючи на різні денотативно-сигніфікативні компоненти у значеннях лексем *bag, snuff-box, salt-box, copper, pot, oven, box, bottle*, спільність символічного змісту дозволяє розглядати їх у мовній картині світу англійської казки як казкові синоніми.

+До назв одягу та прикрас людей та надприродних істот та дій, пов'язаних з ними, відносяться позначення предметів чоловічого та жіночого одягу (*jacket, shirt, petticoat*); військової форми та одягу воїнів (*corselet, breastplate, gauntlet*); аксесуарів (*ribbon, waistbelt*); головних уборів та взуття (*bonnet, nightcap, slippers*) та щоденно виконуваних дій (*comb, gown, dress, take off*).

На думку видатного лінгвіста В. Проппа, одяг мав величезний символічний сенс у язичницькому суспільстві, сприяючи переходу зі світу живих у світ мертвих. Тісний зв'язок одягу з потойбічним світом виявляється, насамперед, у тому, що перебування у стані тимчасової смерті під час обряду ініціації супроводжувалося у багатьох стародавніх народів зміною зовнішності, обмазуванням, брудненням, нанесенням фарби на тіло [87, с. 134].

У англійській народній казці найдавніші уявлення про перебування в іншому світі втілилися в образах невмитих героїв, героїв, що з тих чи інших причин покинули будинок і змінили свій зовнішній вигляд, переодягнених в інший одяг, у шкури тварин або одяг з тростини. Героїня казки «Catskin», опираючись бажанню батька вийти заміж за першого зустрічного, просить пошити собі чотири сукні і залишає батьківський будинок. Для їх опису використовуються субстантивні словосполучення з *of* та лексемою *coat* в якості основи. В якості ад'юнкту виступають слова і поєднання *Silver cloth, Beaten Gold, Feathers of All Birds of Air, Catskin,*

референти яких є неодмінними атрибутами потойбічного світу. У семантиці останніх двох мовних одиниць зберігаються елементи тотемістичних вірувань. Міфологічне значення одягу конкретизується в казках також завдяки епітетам, що передають різноманітні відтінки жовтого кольору або сяючого світла (*shining robes, glittering jewels, golden crown, glass slippers*), а також прикметником (*fine / grander / beautiful*).

У казках побутового характеру надприродні здібності одягу переосмислюються, а герої, які вірять у те, що одяг зможе змінити їхню природу, висміюються. Так, одному з сільських дурнів сказали, що він порозумнішає, лише одягнувши одяг із глини (*coat o' clay*). «...*but where can I get the right sort of coat o' clay, then, missis?*» [47].

Чарівні властивості одягу (і в окремих випадках коштовностей) частково пояснюються тим, що він отриманий у дарунок від казкових істот (велетнів, фей, тотемних тварин), а отже, принесений у світ зі світу потойбічного. Людина, у свою чергу, також могла подарувати надприродній істоті окремі предмети одягу: подарунок звільняв істоту від обов'язків, які їй доводилося виконувати по дому, і вона залишала людське житло [22].

До назв продуктів харчування, акумульованих у казковій картині світу, відносяться, в основному, назви хлібобулочних виробів (*pie, apple-pie, bread, conger-pie*) та видів м'яса і м'ясних страв (*fitch, bacon, pork, ham, hare, goose, fowl*). Великим схематизмом відрізняються відбиті у мові казки назви приправ і спецій (*salt, spice, cinnamon*); овочів та зелені (*cabbage, potato*); круп'яних та макаронних виробів (*firmenty, oatmeal, bran*); десерту (*raisins, honey, mead*). До складу такої тематичної групи, яка позначає напої входять переважно назви алкогольних напоїв різної міцності, до яких належать лексеми *rum, gin, brandy, whisky, beer, small-beer* тощо.

Сукупність відібраних лексем у тематичній групі «Їжа» та «Напої» дає яскраву характеристику кулінарним традиціям жителів Британських островів, демонструє найпоширеніші страви та напої на столі англійців як протягом року, так і у певні свята: *Cliristnias fare would consist of new beer, and honey, primrose, elderberry and dandelion wines, with roast and boiled beef, hams, hares, geese and fowls, mince and apple pies, junkets, cinnamon cakes, eider cakes and Christmas cakes. Supper fare consists of meat, pig's puddings, pork pies, or else of toasted cheese eaten with beer and toast* [25].

Окрім здатності втілювати у власній семантиці фонову культурну інформацію, лексеми, що позначають продукти харчування та напої мають яскраво виражене символічне значення. Аналіз казкових текстів свідчить про те, що будь-яка їжа і будь-який напій у потойбіччя має такі якості: покуштувавши те, що належить світові мертвих, людині назавжди судилося там залишитися («*bite no bit, and drink no drop, however hungry or thirsty u be*») [51].

Найчастішим частуванням як людини, так надприродних істот виступали хліб і молоко (*bread and milk*); каша або пудинг (*porridge/pudding*) – як різновид продуктів харчування із зерна та сир (*cheese*) – як заміна молока. Таким чином, у казковій картині світу є різноманітні номінації молочних продуктів і виробів, що виготовляються із зерна, які використовувалися в давнину як основні предмети жертвопринесення.

Маючи магичні властивості, хліб не міг не шануватися стародавніми людьми як оберіг. Невипадково, проводжаючи головного героя в далеку дорогу, мати пече йому пиріг [24; 36]; а з'їдені героїнею скоринка хліба і кілька горошин протидіють злим чарам. Іншим важливим оберегом можна назвати сіль: герої використовують її, щоб відвести від себе і вдома біду [28].

До найважливіших лікарських та магічних засобів, збережених у казкових текстах, слід віднести назви власне лікарських засобів (*pill, ointment, herbs*) та амулетів, оберегів (*wand, charm*). Одним із засобів, що розширюють можливості людини та дозволяють проникнути за межі раніше недоступні, є особлива чарівна мазь, що називається у казках *fairytale ointment*. Згідно з народними повір'ями, її застосування дозволяє побачити казкових істот, зазвичай невидимих людському оку, або набути надприродних здібностей. Вона належить міфологічним істотам або людям, які регулярно займаються магічною практикою, тобто є предметом потойбіччя. У зв'язку з цим на її використання звичайною невідготовленою людиною накладено заборону, за порушення якої людина суворо карається втратою зору або божевіллям. Ймовірно, згадка в казках чудодійної мазі пояснюється використанням у давнину під час обряду посвячення різного роду намазування шкіри, що сприяють переходу ініційованого в інший світ, що зближує символічне значення лексичної одиниці – позначень мазі та предметів одягу в казковому тексті.

Особливе зацікавлення викликають амулети і обереги, поширені серед англійського селянства, згадки про які збереглися в текстах народних казок. Одним із засобів, що оберігають людину від згубного впливу відьом та істот «чужого» світу, вважалися великі скляні кулі, що позначаються лексемою *witch ball*. Їх, як правило, вішали на вікна, щоб захистити будинок від проникнення чаклунки всередину і від її «поганого» ока [Simpson J., Roud S. *A Dictionary of English Folklore*. - Oxford: Oxford University Press, 2003. - 412 p. (394)]. Англійська казка зберегла свідчення значимості та повсюдності застосування оберегів: *Folk wor gey skeered on un nat'rally, an' wouldna goo nigh un wi'outen a charm o' some sort, just a witches pink or a Bible-ball, or the loike o' that* [46].

Як впливає з викладеного вище, повсякденне життя та умови побуту англійського народу безпосередньо пов'язані з будинком. Окремі елементи житлових будівель; традиційні предмети одягу; основні продукти харчування, які є неодмінним атрибутом на столі в людини протягом тисячоліть; Лікарські та стимулюючі засоби характеризуються найдавнішою міфопоетичною символікою, що різною мірою збереглася в англійських казкових текстах і визначає функціонування позначають їх лексичних одиниць з різним предметно- понятійним змістом як синонімів.

Спосіб життя англійського народу, зображений у народній казці, зображується за допомогою лексем, які пасують до лексико-семантичного поля «Будинок. Побут». Воно в свою чергу утворює тематичні групи, що позначають житлові споруди, предмети домашнього побуту, одяг, продукти харчування, лікарські, магичні та стимулюючі засоби.

4.2. Лексична атрибуція та характеристика господарської діяльності і навколишнього середовища в мові англійської народної казки

Мовну характеристику діяльності людини можна представити тематичній групі «Праця. Господарська діяльність людини». Ця тематична група характеризує види занять людини, інструменти та матеріали, що використовуються в господарській діяльності, засоби пересування та продукти праці.

У тематичній групі «Заняття та рід діяльності» найбільш детально представлені імена занять ремісників і працівників-професіоналів, включаючи позначення діяльності прачок (*mangle, wring, dry*); куховарок (*cook, baste, broil, roast*); прях, швачок, ткачів (*spin, sew, click-clack (at his loom), weave*); будівельників (*build, erect, rebuild, plaster*); найманих працівників (*pave, drain, delve*); спеціалістів художніх професій (*encrust,*

grave, adorn, inlay); дроворубів, мисливців та рибалок (*hunt, shoot, flay, bait, chop*).

Не менш значущими для народної свідомості є діяльність, що передбачає управління та ведення військових дій, та діяльність селянина. Характеризуючи область військових занять, дієслова та іменники репрезентують способи управління (*govern, reign, crown*); військові дії (*wage, fire, fight, combat, battle*), що закінчуються перемогою чи поразкою (*prevail, overthrow, overcome vs yield, fail, forfeit*). Сфера селянських занять відбито у мові казки у вигляді лексем, які називають заняття і дії, пов'язані з підготовкою інструментів на роботу (*sharpen, waffle-waffle*); культивуванням землі (*rake, hoe, weed, plough up*); сіянням та збиранням урожаю (*gather, pluck, plant, haymaking*) та доглядом за тваринами (*fettle, herd, feed*).

Лексика цієї тематичної групи характеризують також побутову (*milk, churn, scald, charm away, white-witch, witchery*) та релігійну (*pray, christen, intomb*) сфери діяльності людини. Найбільш схематичне мовне оформлення у казковій картині світу отримали галузі підприємницької (*sell, lease, rent*) та кримінальної (*rob, poach, thief*) діяльності.

До позначень матеріалів, що використовуються у господарській та професійній діяльності, слід віднести назви пряжі, тканин та вироблених шкур тварин (*gauze, velvet, leather, flax*); лісоматеріалів, будівельних та облицювальних матеріалів (*spar, timber, bricks, alabaster*); палива та метали (*fuel, wood, firewood, steel, lead*). Основними продуктами праці, закріпленими у словниковому складі казки, є продукти тваринництва та землеробства (*harvest, hay, sheepskin, lint*); заготовлені корми для тварин (*chaff, fodder, feed*).

Серед згаданих в англійських народних казках назв пристосувань та інструментів, що використовуються у господарській діяльності, особливе

місце посідають номінації знарядь праці селян (*scythe-blade, plough, hoe, spade, hayfork, flail*); мисливців (*bugle, horn, bugle-horn*); кухарів (*mallet, chopper, peel*); ковалів (*anvil, horse-nail, crucible, nail, hoop, furnace*); кравців та швачок (*needle, thread, goose, ironing-board*); прях і ткаць (*spinning-wheel, spindle, distaff, tow-card, carder*), тобто людей, що професійно займаються селянською працею або яким-небудь ремеслом.

У англійських казках найпоширеніші випадки подорожі героїв наземними видами транспорту (у кареті, екіпажі, візку), що, безумовно, є відображенням особливостей життя англійського народу. У деяких випадках механічні засоби пересування поряд з тваринами, що допомагають героям подолати величезні простори, є казковими символами, зумовленими особливостями культурно-історичного розвитку людини. Так, водні види транспорту мислилися як перевізні засоби, що з'єднують «свій» та «чужий» світи, що перевозили душі померлих. Ця функція човна (корабля) відбито окремих казкових текстах (іноді в імплікованому вигляді) [31]. Наприклад, у казці «The Magic Ointment» батьки-ельфи, віддаючи свою дитину на виховання смертній жінці, пообіцяли забрати її після їхнього повернення через море: «... *will take care of our boy till we return from over the sea*" [34]. Відсутність лексеми *ship*, що безпосередньо називає корабель, компенсована в тексті лексеми *sea*, яка передбачає його наявність у казці як засобу пересування по водній стихії, необхідного для переміщення міфологічних істот з одного світу в інший.

Подібну функцію можуть виконувати в казці та наземні види транспорту, що позначаються лексеми *coach, coach-and-four, coach-and-six* та *chariot* [2; 41]. В окремих випадках ідея подорожі до потойбічного світу послаблюється [49]: герой приїжджає з маленького села до Лондона. Опис тяжкого становища сироти та наївної віри бідняків у те, що на вулицях столиці скарби лежать під ногами, роблять розповідь казки більш

реалістичною. Незважаючи на це, проте, елементи найдавніших уявлень збереглися в казковому тексті в лексеми *gold*, що характеризує тротуари столиці «*even the streets, they said, were paved with gold*», оскільки золото є невід'ємною частиною світу «чужого».

Таким чином, найбільше лексем фіксується в тематичних групах, які називають явища та процеси, що характеризують найважливіші сегменти дійсності, пов'язані з господарською діяльністю людини: види праці; пристосування, інструменти та матеріали, необхідні у господарській та професійній діяльності; використовувані людиною засоби пересування. Найбільш детальний опис у казкових текстах за допомогою іменників та дієслів отримують область селянської праці та діяльність окремих груп фахівців (воїнів, кравців, прях, ковалів). Діяльність, пов'язана із здійсненням магічної практики та зцілення, незважаючи на свою значущість для англійського народу, знайшла схематичне відображення у казковій картині світу виключно у назвах такого роду занять. Спостережуваний факт, ймовірно, обумовлений суворою конфіденційністю при передачі магічних знань та навичок, недоступністю цих видів діяльності для непосвячених і, як наслідок, відсутністю повноцінних уявлень у давніх людей про їх зміст.

Сукупність засобів номінації природних умов, в яких протікав розвиток та діяльність людини, зафіксована у лексико-семантичному полі «Природно-географічне середовище», яке містить тематична група, що позначають об'єкти фізичної географії, природні та фізичні явища, мінерали та корисні копалини, представників флори.

Позначення об'єктів фізичної географії та дій, властивих об'єктам неживої природи, формують чітку опозицію назв об'єктів, пов'язаних із водними джерелами, та об'єктів, що створюють рельєф місцевості. Серед номінацій об'єктів гідрографії докладною номенклатурою відзначаються

назви боліт (*bog, bog-hole, marsh-land, bog-pool*); річок та струмків (*river, flood, stream, brook*). Інші гідрографічні об'єкти (озера, ставки, джерела, канали, моря) представлені в мові казки спорадично. Серед об'єктів фізичної географії, розташованих на суші, найрізноманітнішу мовну репрезентацію отримали гори та гірські вершини (*the downs, cairn, rock*); такі відкриті простори, як пустелі, пустки та долини (*meadow, moor, wilderness*); яри та розколини (*cleft, abyss, hole*).

Багато природно-географічних об'єктів, що позначаються в казкових текстах лексемами *sea, stream, river, knoll, hill, mountain, forest, field, wood*, можна пов'язати з архаїчними поглядами народу. Як правило, вони є межею, що поділяє світ живих та світ мертвих. Згідно з давніми уявленнями, гірські ланцюги і водні простори не дають людині безперешкодно проникнути в потойбічний світ, а надприродним істотам покинути його ("I hurried on toward t' wood brig, for they say as how this Bargest cannot cross a water" [20]).

Гідрографічні об'єкти, лісові масиви, гори, пагорби та печери є безпосередніми місцями проживання казкових істот (русалок, водяних духів, драконів, велетнів, ельфів) [5; 30; 25; 46]. У лісах, горах і печерах живуть люди, котрі займаються чаклунством, знахарством, передбаченнями, тобто. всім тим, що відноситься до області ірраціонального [32; 1; 10]. В окремих випадках у казці говориться, що герої живуть за морем, що також вказує на їхню приналежність до світу надприродного [34].

Перебування казкового героя в лісі або за морем традиційно пояснюється станом тимчасової смерті, тимчасового перебування в потойбіччя ініціюється під час обряду посвячення. В англійській народній казці елементи опису найдавнішого обряду ініціації збереглися у мотивах добровільного догляду чи насильницького відведення героя межі «свого»

світу [35]; вдалого повернення героя через море [31]; перебування героя у лісі з наступною винагородою. Зв'язок водних джерел із потойбічним світом простежується й у тому, що король, у якого померла дружина, багато років проводить біля вікна, дивлячись на море [19].

ВИСНОВОК Таким чином, лексеми, що позначають природно-географічні об'єкти, використовуються в англійській народній казці не тільки з метою відтворення рельєфних особливостей казкового простору, а й акумулюють у своїй семантиці елементи народних архаїчних уявлень про всесвіт.

Мовна характеристика природних та кліматичних явищ складається з назв видів явищ та способів їх прояву: вітру (*wind, whirlwind, blow, sigh*); опадів (*shower, snowflake, snow-scad, melt, patter*); водної (*wave, flood-time, ebb*) та вогняної (*fire, ingle, flame, blaze, burn*) стихій. Лексеми цієї тематичної групи формують такі опозиції, як світло та темрява (*light, half-light, glimmer vs darkness, darklins, gloomy, dark*); тепло та холод (*warmth, hot, warm vs cold, wintry, frosty*); слабкий та сильний (*calm, soft vs wild, turbulent*); погожий vs поганий (*starry, clear, fine vs starless*).

Окрему тематичну групу складають назви мінералів та корисних копалин (*gold, silver, marble, crystal, coal*); дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння (*pearl, diamond, ruby, carbuncle, topaz*). Всі метали тією чи іншою мірою мають магичні властивості і, отже, співвідносні з іншим світом. Наприклад, за сумлінну працю героїня казки «The Black Bull of Norrgoway» отримує пару залізного взуття (*iron shoon*), що дозволило йому піднятися на скляну гору [2].

Крім того, надприродні істоти можуть перетворюватися на метали та каміння, що зближує їхню міфологічну семантику. У казці «The Hedley Kow» для найменування різноманітних втілень використовуються

словосполучення «*a pot... brimful of great gold coins*», «*a pot of gold*», «*a lump of silver*», «*a great lump of iron*», «*a big stone*» [26].

Уявлення про рослинний світ відображені у словниковому складі англійської казки у назвах дерев (*apple-tree, rowan-tree/rowan tree, aspen*); різних видів чагарників (*briar, broom, rose tree, honeysuckle*); диких та культурних квіткових та злакових рослин (*barley, tulip, lavender, dandelion*); овочів, фруктів та ягід (*pear, plum, pumpkin, cloudberry, blueberry*); горіхів (*walnut, filbert*). Аналіз лексем, що входять до складу цієї тематичної групи, дозволяє говорити, що переважна більшість рослинних організмів, репрезентованих у словниковому складі казки, виростають біля Британських островів, і, отже, здавна були знайомі англійському народу. Позначення екзотичних рослин, не притаманних британського ландшафту, представлені одиничними лексемами (*orange-tree, ebony, walnut-tree*).

Символічне значення багатьох рослин пов'язане з язичницькими народними уявленнями про властиві їм магичні властивості. Вшанування рослин та плодів (*apple-tree, orange-tree, aspen, rowan, acorn, apple, pear, plum, nut*) як символів безсмертя, чарівної сили, засобів лікування, ефективних оберегів знайшло свій відбиток у текстах цілого ряду казок [44; 31; 2]. Так, аромат квітучого апельсинового дерева є оберегом від отруйних істот: «*the shade of a flowering orange tree, whose fragrance hath this virtue in it, that no poisonous beast dare come within the compass of its branches*» [17]»

Квіти та плоди багатьох рослин, згідно з народними віруваннями, в основі яких лежать язичницькі уявлення про смерть та воскресіння богів родючості, мають безпосередній магичний зв'язок із потойбічним світом, являючи собою, у багатьох випадках, втілення душ померлих. Наприклад, яблука в одній з казок мають цілющі властивості: «*old king fell very sick one time and there was nothing at all could make him well but some golden apples*

from a far country» [29], але знайти їх можна лише в іншому світі (a far country).

Назви дерев та квітів, особливо з сильним ароматом, у казковій картині світу є важливою характеристикою світу мертвих. Країна ельфів постала перед поглядом Черрі із Зеннора як дивовижний сад («*Sweet briars and honeysuckles perfumed the air, and the reddest of ripe apples hung from the trees over the lane*» [50]. На могилі бабусі ночами виростили прекрасні пахучі квіти, за якими доглядали піксі («*sweet scabious and rue*» [43].

У ролі сполучної ланки між світами в англійській народній казці виступають об'єкти фізичної географії і рослини. Для їх позначення у казці використовуються лексема *tree* та *beanstalk*. Характеристика розмірів рослини досягається як завдяки безпосередньому вживанню з іменником залежного прикметника *big* (a big *beanstalk*, a big *ladder*) або чисельного («a *tree*, seven miles high»), так і опосередковано шляхом багаторазового повторення дієслів та прислівників, контекстуально пов'язаних з («a *big beanstalk which went up and up and up till it reached the sky*», «*So Jack climbed, and he climbed and he climbed and he climbed and he climbed and he climbed till at last he reached the sky*»). Функцію осі Світобудови в тексті казки може виконувати веселка, яка, як і будь-який інший сакральний об'єкт, отримує не пряме, а перифрастичне ім'я: *stairs without steps* [39].

Анімістичний погляд стародавньої людини на навколишню природу відображений у текстах, в яких дерева є місцем проживання міфологічних істот [42]. У таких випадках вони наділяються чисто людськими характеристиками: «it screamed like a woman», «the 2 other trees lashed their branches in anger», «the murdered tree», «the crying of many leaves», [42]. Знищення дерева розцінюється як злочин і тягне у себе суворе покарання; за збереження та шанування дерев герої отримують винагороду. Невипадково в одній із казок священним деревом є дуб (a huge old oak),

оскільки результати етнографічних досліджень свідчать про наявність культу дерев у кельтів і германців, що виявляється у поклонінні дубам [95, с. 217]. Отже, казкові образи таких дерев є реліктові форми язичницького поклоніння древніх германців в особливих священних гаях.

Аналіз корпусу казкових текстів дозволяє говорити, що рослинний світ, знайомий англійському народу, представлений у казковій картині світу в номінаціях рослинних організмів різних видів. У мові казки збереглися найдавніші уявлення про цілющі і магічні властивості рослин, які мислилися як творіння, що володіють душею, втілення душ померлих і сполучні ланки між світом живих і мертвих.

ВИСНОВКИ

Звичайно проведені дослідження не дає вичерпного вирішення проблеми дослідження лексико-семантичної бази англійських народних казок, враховуючи багатство джерельної бази. У дослідженні було звернено увагу тільки на деякі ключові проблеми.

В теоретичній частині дослідження головну увагу було приділено розкриття ключових теоретичних понять і термінів даної праці. В першу чергу було розкрито поняття лексичної семантики – мовознавчої дисципліни, яка вивчає словниковий запас натуральної мови під особливим кутом зору. Лексична семантика описує не відносини слів із зовнішнім світом, а властивості, що ними виражаються тобто, лексичну семантику як розділ семантики цікавить насамперед те, що слова означають, а не те, що вони позначають у світі. По друге було подано і охарактеризовано такі важливі категорії як «теорія семантичних полів» (уявлення про неоднорідність всього різноманіття значень довільного слова), «лексико-семантична група» (сукупність слів, що належать до однієї і тієї ж частини мови, об'єднаних внутрішніми мовними зв'язками на основі взаємообумовлених і взаємопов'язаних елементів значення), «тематична група» (сукупність слів, об'єднаних на основі позамовною спільності охоплюють ними предметів або понять). Велику увагу також було приділено розкриттю поняття «народна казка», його зв'язку з епосом і міфом, а також особливостям англійського поняття «*fairy tale*» та іншим його відповідникам.

Проведення цього дослідження базувалося на використанні методу формування і аналізу тематичних груп. Цей метод дозволяє максимально широко охопити аналізований матеріал і виокремити логічні складові.

На підставі проаналізованого матеріалу було встановлено тематичні групи лексем пов'язаних з фізичним описом людського тіла, йменуванням

професійних груп, назв спеціальностей, будівлі, напої, їжа, праця, вили господарської діяльності, позначення географічного середовища та навколишнього світу, географічні об'єкти, каміння, мінерали тощо.

Проведений аналіз також дозволив встановити, що лексеми, що позначають природно-географічні об'єкти, використовуються в англійській народній казці, серед іншого, акумулюють у своїй семантиці елементи народних архаїчних уявлень про всесвіт. Так, наприклад, у мові казок збереглися найдавніші уявлення про цілющі і магичні властивості рослин, які в казках часом представлені як творіння, що володіють душею і є сполучною ланкою між світом живих і мертвих.

У ході написання даного дослідження були виконанні всі завдання, а саме: дали характеристику лексичній семантиці як галузі сучасного мовознавства; розкрили поняття лексико-семантичного поля, лексико-семантичної та тематичної групи; визначили особливості народної казки як жанру та розглянули основні способи класифікації народних казок; дали характеристику англійським народним казкам як формам фольклору та визначили основні лексичні способи називання людей, тварин та міфічних персонажів; проаналізували англійські народні казки під кутом зору лексичного складу атрибуції представлених особливостей повсякденного життя та основних форм діяльності.

Окрім того, що англійська народна казка має виразні архаїчні риси, що демонструють дослідникові давні уявлення про світ та його властивості, англійська народна казка є надзвичайно соціально-орієнтованою, тобто в її лексиці значно більше відсилань до реалій пізнішого часу. Часу існування розвинутого суспільства, суспільства з владними відносинами, соціальною нерівністю та поглибленим розподілом праці. Найбільше лексем фіксується в тематичних групах, які називають явища та процеси, що характеризують найважливіші сегменти дійсності, пов'язані з

господарською діяльністю людини: види праці; пристосування, інструменти та матеріали, необхідні у господарській та професійній діяльності; використовувані людиною засоби пересування. Найбільш детальний опис у казкових текстах за допомогою іменників та дієслів отримують область селянської праці та діяльність окремих груп фахівців (воїнів, кравців, прях, ковалів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. A Pottle o'Brains // *Folk tales of the British Isles* / J. Riordan, London, 1987, 368 p.
2. Black Bull of Norroway // *English fairy tales* / Ed. F. Steel, London: Macmillan, 1927
3. Jack and the Beanstalk // *English Fairy Tales* / Retold by Joseph Jacobs. – London: David Nutt, 1890. URL: https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales
4. Jack the Giant Killer // *English Fairy Tales* / Retold by Joseph Jacobs. – London: David Nutt, 1890. URL: https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales
5. Jack the Giant-Killer // *English Fairy Tales* / Retold by Joseph Jacobs. – London: David Nutt, 1890. URL: https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales
6. Jan Coo // *Folk tales of the British Isles* / J. Riordan, London, 1987, 368 p.
7. Kate Crackernuts // *English Fairy Tales* / Retold by Joseph Jacobs. – London: David Nutt, 1890 URL: https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales
8. Lutey and the Merrymaid // *Folk tales of the British Isles* / J. Riordan, London, 1987, 368 p.
9. Molly Whuppie // *English Fairy Tales* / Retold by Joseph Jacobs. – London: David Nutt, 1890 URL: https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales
10. Mother Shipton // *Folk tales of the British Isles* / J. Riordan, London, 1987, 368 p.

11. Mr Fox // English fairy tales / Ed. F. Steel; London: Macmillan, 1927
12. Mr Vinegar // English Fairy Tales / Retold by Joseph Jacobs.
– London: David Nutt, 1890 URL:
https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales
13. Nix Naught Nothing // English fairy tales / Ed. F. Steel; London : Macmillan, 1927
14. Nix Nought Nothing // English Fairy Tales / Retold by Joseph Jacobs. – London: David Nutt, 1890 URL:
https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales
15. Old Nancy and the Silver Token // Folk tales of the British Isles / J. Riordan, London, 1987, 368 p.
16. Rushen Coatie // More English fairy tales. Complete Fairy Tales / Ed. Joseph Jacobs, 1894, 285 p.
17. St George of Merrie England // English fairy tales / Ed. F. Steel; London : Macmillan, 1927
18. Tamlane // More English fairy tales. Complete Fairy Tales / Ed. Joseph Jacobs, 1894, 285 p.
19. Tattercoats // English fairy tales / Ed. F. Steel; London : Macmillan, 1927
20. The Bargest of Grassington // Folk tales of the British Isles / J. Riordan, London, 1987, 368 p.
21. The Blinded Giant // More English fairy tales. Complete Fairy Tales / Ed. Joseph Jacobs, 1894, 285 p.
22. The Cauld Lad of Hilton // English Fairy Tales / Retold by Joseph Jacobs. – London: David Nutt, 1890 URL:
https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales

23. The Golden Ball // English fairy tales / Ed. F. Steel; London : Macmillan, 1927
24. The Golden Snuff-Box // English fairy tales / Ed. F. Steel; London : Macmillan, 1927
25. The Green Ladies of One Tree Hill // Folk tales of the British Isles / J. Riordan, London, 1987, 368 p.
26. The Hedley Kow // Folk tales of the British Isles / J. Riordan, London, 1987, 368 p.
27. The Hobyahs // More English fairy tales. Complete Fairy Tales / Ed. Joseph Jacobs, 1894, 285 p.
28. The Hyter Sprites // Folk tales of the British Isles / J. Riordan, London, 1987, 368 p.
29. The King of England and his Three Sons // More English fairy tales. Complete Fairy Tales / Ed. Joseph Jacobs, 1894, 285 p.
30. The Knucker of Lyminster // Folk tales of the British Isles / J. Riordan, London, 1987, 368 p.
31. The Laidly Worm // English Fairy Tales / Retold by Joseph Jacobs. – London: David Nutt, 1890 URL: https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales
32. The Lancashire Witches // Folk tales of the British Isles / J. Riordan, London, 1987, 368 p.
33. The Little Bull-Calf // More English fairy tales. Complete Fairy Tales / Ed. Joseph Jacobs, 1894, 285 p.
34. The Magic Ointment // Folk tales of the British Isles / J. Riordan, London, 1987, 368 p.
35. The Pied Piper // More English fairy tales. Complete Fairy Tales / Ed. Joseph Jacobs, 1894, 285 p.

36. The Red Ettin // English Fairy Tales / Retold by Joseph Jacobs.
 – London: David Nutt, 1890 URL:
https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales
37. The Rose Tree // English Fairy Tales / Retold by Joseph
 Jacobs. – London: David Nutt, 1890 URL:
https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales
38. The Stars in the Sky // English Fairy Tales / Retold by Joseph
 Jacobs. – London: David Nutt, 1890 URL:
https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales
39. The Stars in the Sky // English Fairy Tales / Retold by Joseph
 Jacobs. – London: David Nutt, 1890 URL:
https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales
40. The Sweating Fairies // Folk tales of the British Isles / J.
 Riordan, London, 1987, 368 p.
41. The Three Feathers // English fairy tales / Ed. F. Steel; London:
 Macmillan, 1927
42. The Three Wishes // More English fairy tales. Complete Fairy
 Tales / Ed. Joseph Jacobs, 1894, 285 p.
43. The Tulip Pixies // Folk tales of the British Isles / J. Riordan,
 London, 1987, 368 p.
44. The Two Sisters // English fairy tales / Ed. F. Steel; London:
 Macmillan, 1927
45. Three Feathers // More English fairy tales. Complete Fairy
 Tales / Ed. Joseph Jacobs, 1894, 285 p.
46. Tiddy Mun // Folk tales of the British Isles / J. Riordan,
 London, 1987, 368 p.

47. Titty Mouse and Tatty Mouse // English Fairy Tales / Retold by Joseph Jacobs. – London: David Nutt, 1890 URL: https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales

48. Tom Tit Tot // English Fairy Tales / Retold by Joseph Jacobs. – London: David Nutt, 1890 URL: https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales

49. Whittington and His Cat // English Fairy Tales / Retold by Joseph Jacobs. – London: David Nutt, 1890 URL: https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales

50. Cherry of Zennon // Folk tales of the British Isles / J. Riordan, London, 1987, 368 p.

51. Childe Rowland // English Fairy Tales / Retold by Joseph Jacobs. – London: David Nutt, 1890 URL: https://en.wikisource.org/wiki/English_Fairy_Tales

Література

52. Акименко Н. Лингвокультурные характеристики англосаксонского сказочного дискурса. Изд-во Калм. ун-та, 2013. С. 152.

53. Андреев Н. Указатель сказочных сюжетов по системе Аарне. Л., 1929. С. 20-24.

54. Андреев М. Сюжетный показчик українських народних казок. Б. Ц., 2015. С. 184.

55. Аникин В. Теория фольклора. Курс лекций. М., 2004. С. 432.

56. Бабенко Л. Лингвистический анализ художественного текста. М., 2005. С. 496.

57. Багана Ж., Таранова Е. Роль тематической классификации в терминологических исследованиях. М., 2010. С. 46–48.

58. Бачинська Н. Лінгвістичні особливості англійських фольклорних текстів. К., 2015. № 18 том 2.
59. Бока О. В. Комунікативно-когнітивна спрямованість казкового дискурсу. К., 2006. С. 151–156.
60. Васильев Л. Теория семантических полей. М., 1971. С. 105–113.
61. Вердиева З. Семантические поля в современном английском языке. М., 1986. С. 120.
62. Дашкова К. Поняття «лексико-семантичне поле» і його структура. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. О., 2020. С. 56–60.
63. Елина Н. Народные сказки британских островов. М., 1987. С. 9-28.
64. Желязкова В. Семантика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник. М., 2018. С. 179.
65. Задорожна О. Характеристики казки як своєрідного жанру народної творчості. О., 2012. С. 172–179.
66. Канонік Н., Шкаровецька А. Наукові підходи до вивчення лексико-семантичних полів у лексико-семантичній системі сучасної англійської мови. Л., 2015. С. 189–195.
67. Карпенко С. Огляд показчиків казкових сюжетів і мотивів: інвентаризація казкознавства. К., 2015. С. 95-103.
68. Коваленко І. Peculiarities of the author's fairy tale translation from english into ukrainian. М., 2018. С. 249–254.
69. Коваленко І. Анімалістична казка як вид казки. К., 2016. С. 198-201.
70. Коваленко І. Аспекти вивчення англійської казки. С., 2017. С. 25-27.

71. Королев К. Энциклопедия сверхъестественных существ. М., 2002. С. 448.
72. Костенко Н. Структурно-семантичні та функціональні параметри англомовних інновацій семантичного поля «Навчання».З., 2016. С. 309.
73. Крехно Т. Історія ЛСГ «плати – податки – повинності» в українській мові XV–XVIII ст. (на матеріалах українських пам’яток). Х., 2005. С. 19.
74. Критенко А. Тематичні групи слів і омонімія. К., 1962. С. 198–211.
75. Кронгауз М. Семантика. М., 2005. С. 352.
76. Лабунська В. Від міфу до казки: трансформація у слов’янській культурі. О., 2019. 92 с.
77. Лутовинова И. О происхождении некоторых постоянных эпитетов и слов-символов в английской народной сказке. М., 1989. С. 67–89.
78. Мелетинский Е. Структурно-топологическое изучение сказки. М., 1969. С. 134–162.
79. Мелетинский Е. Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика. М., 1981. С. 23–26.
80. Микульчик Р. Тематична класифікація фізичних термінів-епонімів. Л., 2016. С. 92–95.
81. Мостовий М. Лексикологія англійської мови: підруч. для інтів і фак-тів. іноз. Мов. Х., 1993. 256 с.
82. Намычкина Е. Сказка как литературный жанр. М., 2017. С.103–109
83. Народные сказки Британских островов. Сборник / Сост. Дж. Риордан. М., 1987. С. 368.

84. Невзорова Н. Фольклорная сказка: типология и поэтика: учебное пособие. Б., 2002. С. 172.
85. Никифоров А. Сказка, ее бытование и носители. М., 1930. 783 с.
86. Павлишенко О. Квантитативні характеристики лексико-семантичних полів дієслова в авторських текстах англomовної художньої літератури. Л., 2017. С. 211.
87. Пропп В. Исторические корни волшебной сказки. Л., 1986. 365 с.
88. Пропп В. Морфология сказки. Л., 2016. С. 56.
89. Пропп В. Трансформація чарівних казок. К., 2005. 512 с.
90. Проценко Ю. Специфіка англійської літературної казки про тварин (XIX століття). Х., 2010. 20 с.
91. Солодова О. Композиционно-смысловая структура сказок. Х., 2005. С. 211-218.
92. Федоренко С. Структурно-семантичні особливості функціонування та перекладу англomовних термінологічних словосполучень фахових мов електротехніки та машинобудування. К., 2020. С. 68–74
93. Филиппова Е. «Дом» как фрагмент фольклорной картины мира (на материале английских и русских народных баллад). С., 2001. 191 с.
94. Фрэзер Дж. Золотая ветвь: Исследования магии и религии. М., 1998. 784 с.
95. Фрэзер Дж. Золотая ветвь: Исследования магии и религии. М., 1998. 784 с.
96. Хроленко А. Эпическая картина мира и семантическая структура фольклорного слова. М., 1994. С. 143–146.

97. Шеремета К. Тематичні групи англомовних термінів фахової мови вищої освіти США. К., 2021. С. 105–111.
98. Шмелёв Д. Проблема семантического анализа лексики. М., 1973. 280 с.
99. Ярмиш Ю. Казка. Енциклопедія сучасної України, 2011.
100. Bottigheimer R. Fairy tales: a new history. SUNY Press, 2010
101. Briggs K. M. A Dictionary of British Folk-Tales in the English Language. Part A Folk narratives. Vol. 1 and 2, 1991.
102. Ford J. Paradigms and fairy tales. R., 2020.
103. Grzegorzczkova R. Wprowadzenie do semantyki językoznawczej. W., 1995. 186 s.
104. Harries E. W. Twice upon a Time Women Writers and the History of the Fairy Tale. P., 2001.
105. Hoad T. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology. N. Y., 1996. 552 p.
106. Krajka W. Angielska baśń literacka epoki wiktoriańskiej. Ł., 1981. 158 s.
107. Mieriemova Y. Structural and Semantic Peculiarities of Characters Names in English, Russian and Ukrainian Fairy Tales. L., 2017, 5.
108. Petrenko V. The Fairytale Semantic Differential Technique: A Cross-Cultural Application. Behavioral Sciences, 2020.
109. Reshytko A. Analysis of lexical-semantic and stylistic devices of fairy tales by Oscar Wilde. L., 2019. 11(2).
110. Simpson J., Roud S. A Dictionary of English Folklore. O., 2003. 412 p.
111. Susina J. A Feast of Fairy Tales. N. Y., 1992. 225–229 pp.

112. The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson. N. Y., 2002. 284 p.
113. Tolkien J.R. *On Fairy-Stories*. N. Y. 2002. 284 p.
114. Yeremeieva N. Peculiarities of English fairy tale semantic structure. L., 2019. P. 137–143.